

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER DERS MÜFREDATINDAKİ SOSYAL BİLİMLER
KAVRAMLARININ ANALİZİ

Yüksek Lisans

PAKİZE TAMUSTA

AMASYA
Mayıs – 2023

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER DERS MÜFREDATINDAKİ SOSYAL BİLİMLER
KAVRAMLARININ ANALİZİ

Hazırlayan
Pakize TAMUSTA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Asım ÇOBAN

AMASYA – 2023

TEZ ONAY SAYFASI

Pakize TAMUSTA tarafından hazırlanan “SOSYAL BİLGİLER DERS MÜFREDATINDAKİ SOSYAL BİLİMLER KAVRAMLARININ ANALİZİ” başlıklı çalışma aşağıdaki jüri tarafından .../.../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oyçokluğu ile Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Unvan İsim SOYİSİM

.....

Üye : Unvan İsim SOYİSİM

.....

Üye : Unvan İsim SOYİSİM

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. .../.../.....

.....

Doç. Dr. HasanYERKAZAN

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

....../....../.....

Pakize TAMUSTA

İmza

ÖZET

SOSYAL BİLGİLER DERS MÜFREDATINDAKİ SOSYAL BİLİMLER KAVRAMLARININ ANALİZİ

Pakize TAMUSTA

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Mayıs/2023

Danışman: Prof. Dr. Asım ÇOBAN

Kavramlar günümüzde git gide çoğalan ve bilgilerin öğrenilmesinde kullanılan yapı taşlarıdır. Bu açıdan bakıldığında Sosyal Bilimler içeriğinde birçok disiplinle birlikte birçok kavram da barındırmaktadır. Somut kavramlar bebeklik dönemiyle öğrenilirken; soyut kavramlar eğitimle kazandırılmaya çalışılmaktadır. Sosyal Bilgiler dersi; Sosyal Bilimler disiplinlerini ve kavramlarını içeriğine almaktadır. Bu çalışma; Sosyal Bilgiler içindeki sosyal bilimler kavramlarına dikkat çekmek ve Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki Sosyal Bilimler kavramlarının önemini, yerini değerlendirmek amacıyla yapılan bir çalışmadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Çalışmada veri toplama tekniklerinden doküman analizi kullanılmıştır. İlk olarak kavramın ne olduğu ile ilgili literatür taranmıştır. Daha sonra Sosyal Bilimler kavramları ortaya çıkarılmıştır. Sosyal Bilimler kavramlarıyla ilgili 8 temel kavram üzerinde durulmuştur. Bu kavramlar ile ilgili literatür taranmıştır ve kavramların içerikleri ortaya çıkarılmıştır. Belirlenen kavramların, 2022 tarihli Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer verilme durumları analiz edilmiştir. Verilerin analizi için derinlemesine analiz türlerinden içerik analizi tercih edilmiştir. Analiz yapılırken tarama modellerine uygun olarak Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki temel bölümler, üniteler ve içerikleri; belirlenen Sosyal Bilimler kavramlarına göre incelenmiştir. İnceleme sonucunda çeşitli bulgular elde edilmiştir. Elde edilen bu bulgular, düzenlenmiş ve yorumlanmıştır. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; Sosyal Bilimler kavramlarından kültür, ekonomi, aile ve toplum kavramları, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yoğun olarak yer aldığı görülmektedir. Din, siyaset ve medya kavramları ise; Sosyal Bilgiler ders kitabında diğer kavramlara göre daha az kullanılmıştır. Kitapta; ataerkillik, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik kavramlarına doğrudan rastlanılmamıştır; bu kavramlar daha çok Sosyal Bilgiler ders kitabında dolaylı olarak yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kavram, Sosyal Bilimler, Sosyal Bilimler Kavramları, Sosyal Bilgiler.

ABSTRACT**ANALYSIS OF SOCIAL SCIENCE CONCEPTS IN SOCIAL SCIENCES COURSE
CURRICULUM****Pakize TAMUSTA**

Amasya University, Institute of Social Sciences

Department of Turkish and Social Sciences Education, M.A., May/2023

Supervisor: Prof. Dr. Asım ÇOBAN

Concepts are the building blocks used in the learning of information, which are increasing day by day. From this point of view, Social Sciences contains many concepts along with many disciplines. While concrete concepts are learnt in infancy; abstract concepts are tried to be gained through education. Social Studies course includes the disciplines and concepts of Social Sciences. This study is a study conducted to draw attention to the concepts of social sciences in Social Studies and to evaluate the importance and place of Social Sciences concepts in Social Studies textbooks. Qualitative research method was preferred in the study. Document analysis, one of the data collection techniques, was used in the study. Firstly, the literature on what the concept is was reviewed. Then the concepts of Social Sciences were revealed. Eight basic concepts related to the concepts of Social Sciences were emphasised. The literature on these concepts was reviewed and the contents of the concepts were revealed. The inclusion of the identified concepts in the Social Studies textbooks dated 2022 was analysed. Content analysis, one of the in-depth analysis types, was preferred for data analysis. During the analysis, the main chapters, units and contents of the Social Studies textbooks were analysed according to the identified Social Sciences concepts in accordance with the survey models. Various findings were obtained as a result of the analysis. These findings were organised and interpreted. According to the results obtained from the research; it is seen that the concepts of culture, economy, family and society, which are among the concepts of Social Sciences, are intensively included in Social Studies textbooks. The concepts of religion, politics and media were used less frequently in the Social Studies textbooks compared to other concepts. The concepts of patriarchy, social stratification and inequality were not directly encountered in the textbook; these concepts are mostly used indirectly in the Social Studies textbook.

Keywords: Concept, Social Sciences, Social Sciences Concepts, Social Studies.

ÖNSÖZ

Kavramlar; hızla gelişen ve değişen dünyada artan bilgilerin kalıcılığını sağlayan en değerli yapılardır. Hayatın her alanında kavramları çeşitli şekillerde ve yerlerde kullanmaktayız. Sosyal bilimler de içeriğinde birçok kavram barındırmaktadır. Sosyal bilimler içeriğindeki kavramlar ve disiplinlerle oldukça zengin olan bir bilimdir. Giderek artan toplum ve birey ihtiyaçları sonucunda, Sosyal Bilimler ön plana çıkmıştır. İnsanların ihtiyaçlarına cevap vermek, toplumu yönlendirmek amacıyla ele alınan sosyal bilimlerin önemi yadsınamayacak düzeydedir. Toplumsal olguları bireylere erken yaşlarda kazandırmak eğitim ve öğretimde gerekli hale gelmiştir. Tam bu noktada sosyal bilimler eğitimdeki yerini Sosyal Bilgiler dersine bırakmıştır. Sosyal Bilgiler, Sosyal Bilimlerin bireylere kazandırmayı istediği davranışları, değerleri bir ders olarak okullarda okutarak Sosyal Bilimlerin okul boyutunu oluşturmuştur. Sosyal Bilgiler dersi, içeriğine Sosyal bilimler konularıyla birlikte Sosyal Bilimler kavramlarını da almıştır. Bu durum; Sosyal Bilgiler ders müfredatının içeriğindeki Sosyal Bilimler kavramlarının ele alınıp araştırılması gerektiğini öne çıkarmıştır. Literatür incelendiğinde, bu konuyla ilgili yeterli bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmayla; Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerle ilgili eksikliklerin giderileceğine inanılmaktadır. Araştırmada; Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki sosyal bilimler kavramları, çeşitli açılardan analiz edilip ortaya konulmuştur.

Çalışma süresince bana her zaman bilgileriyle ve fikirleriyle yol gösteren ve ihtiyaç duyduğum her konuda yardımcı olan ve desteğini esirgemeyen değerli danışmanım ve saygı değer hocam Prof. Dr. Asım ÇOBAN'a,

Bu zorlu süreçte her zaman destekçim olan canım aileme ve arkadaşlarıma sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Pakize TAMUSTA

.../.../.....

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLOLAR DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ	1
1.1. Alt Problemler	2
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	2
1.3. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.4. Araştırmanın Varsayımları	3
1.5. Tanımlar	3

II. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	5
2.1. Kavram, Tanımı.....	5
2.1.1. Kavramların Özellikleri	6
2.1.2. Kavram Çeşitleri	7
2.1.3. Kavram Öğretimi	8
2.2. Sosyal Bilimler Tanımı ve Gelişimi	9
2.2.1. Sosyal Bilimler Disiplinleri	10
2.2.2. Sosyal Bilimler Kavramları	13
2.2.2.1. Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı	14
2.2.2.2. Sosyal Bilimlerde Ekonomi Kavramı.....	15
2.2.2.3. Sosyal Bilimlerde Din Kavramı	17
2.2.2.4. Sosyal Bilimlerde Aile, Ataerkillik ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları	18
2.2.2.5. Sosyal Bilimlerde Siyaset Kavramı	19
2.2.2.6. Sosyal Bilimlerde Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik Kavramları	21

2.2.2.7. Sosyal Bilimlerde Medya Kavramı	22
2.2.2.8. Sosyal Bilimlerde Toplum Kavramı.....	23
2.3. Sosyal Bilgiler Programı Önemi ve Yapısı	24
2.3.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları	25
2.3.2. Sosyal Bilgiler Dersi Temel Becerileri	25
2.3.3. Sosyal Bilgiler Dersi Değerleri	26
2.3.4. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler İlişkisi	26
2.4. İlgili Araştırmalar	27

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM.....	28
3.1. Araştırmanın Yöntemi	28
3.2. Evren ve Örneklem.....	29
3.3. Veri Toplama Aracı.....	29
3.4. Verilerin Analizi.....	29
3.5. Verilerin Geçerliliği ve Güvenirliği.....	30

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR.....	31
4.1. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarına Yönelik Bulgular	31
4.2. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarına Yönelik Bulgular	33
4.3. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarına Yönelik Bulgular	36
4.4. Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarına Yönelik Bulgular	39
4.5. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Kültür Kavramının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular	41
4.6. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Ekonomi Kavramının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular	42
4.7. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Din Kavramının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular	43
4.8. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Aile, Ataerkillik ve Toplumsal Cinsiyet Kavramlarının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular	43
4.9. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Siyaset Kavramının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular	44
4.10. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik Kavramlarının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular	44
4.11. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Medya Kavramının Kullanım Sıklığına İlişkin	

Bulgular	44
4.12. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Toplum Kavramının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular	45
4.13. Sosyal Bilgiler Kazanımlarında ve Öğrenme Alanlarında Kullanılan Sosyal Bilimler Kavramlarına İlişkin Bulgular	45
4.13.1. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Kazanımlarında ve Öğrenme Alanlarında Kullanılan Sosyal Bilimler Kavramlarına İlişkin Bulgular	46
4.13.2. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Kazanımlarında ve Öğrenme Alanlarında Kullanılan Sosyal Bilimler Kavramlarına İlişkin Bulgular	48
4.13.3. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Kazanımlarında ve Öğrenme Alanlarında Kullanılan Sosyal Bilimler Kavramlarına İlişkin Bulgular	51
4.13.4. Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Kazanımlarında ve Öğrenme Alanlarında Kullanılan Sosyal Bilimler Kavramlarına İlişkin Bulgular	53
V. BÖLÜM	
5. TARTIŞMA	56
VI. BÖLÜM	
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	60
6.1. Öneriler	63
6.1.1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler	63
6.1.2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler	63
KAYNAKÇA	65
EKLER	70
Ek 1. Sosyal bilgiler ders kitabındaki sosyal bilimler bölümü	71
ÖZ GEÇMİŞ	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Sosyal Bilimlerin İçeriğinde Yer Alan Disiplinler	9
Tablo 2. Cinsiyetlerin Özellikleri	19
Tablo 3. Siyasi İdeolojiler	20
Tablo 4. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin Karşılaştırılması	26
Tablo 5. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarının Analizi	31
Tablo 6. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarının Analizi	34
Tablo 7. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarının Analizi	36
Tablo 8. Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarının Analizi	39
Tablo 9. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kültür Kavramının Kullanım Sıklığı	42
Tablo 10. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ekonomi Kavramının Kullanım Sıklığı	42
Tablo 11. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Din Kavramının Kullanım Sıklığı	43
Tablo 12. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Aile Kavramının Kullanım Sıklığı	43
Tablo 13. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Siyaset Kavramının Kullanım Sıklığı	44
Tablo 14. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Medya Kavramının Kullanım Sıklığı	45
Tablo 15. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Medya Kavramının Kullanım Sıklığı	45
Tablo 16. Dördüncü Sınıf Öğrenme Alanları ve Kullanılan Kavramların Analizi	46
Tablo 17. Beşinci Sınıf Öğrenme Alanları ve Kullanılan Kavramlar	48
Tablo 18. Altıncı Sınıf Öğrenme Alanları ve Kullanılan Kavramlar	51
Tablo 19. Yedinci Sınıf Öğrenme Alanları ve Kullanılan Kavramlar	53

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Sosyal Bilimler Kavramları	13
Şekil 2. Ekonominin Temel Kaynakları.....	16
Şekil 3. Toplum Çeşitleri	23

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ**Simgeler** **Açıklama**

&	Ve
%	Yüzde
•	Doğrudan
○	Dolaylı

Kisaltmalar **Açıklama**

Akt.	Aktaran
AÖF	Açık Öğretim Fakültesi
BTK	Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu
Der.	Derleyen
Et. Al	Ve diğerleri
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
NCSS	National Council for the Social Studies
T.y	Tarih yok
TDK	Türk Dil Kurumu
Vb.	Ve benzeri
Yy.	Yüzyıl

I. BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bireylerin ve toplumların yaşamlarında etkili olan, onları yönlendiren, onlara bilgi veren tek bilim olarak sosyal bilimler ön plana çıkmaktadır. Sosyal bilimler içeriğine pek çok disiplini alarak bireyin topluma uyumunu kolaylaştıran önemli bilimdir. Bunu yaparken de içeriğinde birçok kavramdan yararlanır.

20. yüzyılla birlikte güçlenen sosyal bilimler, artık bir ders olarak okullarda okutulması zorunlu hale gelen bir disiplin olmuştur. İçeriğindeki konular ve disiplinler, Sosyal Bilgiler dersi adı altında birleştirilmiş ve okullarda okutulabilecek müfredat haline getirilmiştir. Sosyal Bilgiler; içerisinde sosyoloji, ekonomi, vatandaşlık, sosyal psikoloji gibi çeşitli bilimleri barındırarak sosyal bilimlerin ders boyutunu oluşturmuştur. Sosyal Bilgiler; bu bilimleri, konularını ve içeriğindeki kavramları da beraberinde müfredatına almıştır.

Kavramlar, modern çağda eğitimde sıkça kullanılmaktadır. Bu bağlamda bakıldığında kavramların eğitimdeki görevi; bireylerin zihinlerine aldıkları bilgileri daha kolay işlemelerine ve işledikleri bilgilerin kalıcılığını artırmaktadır. Açıklamalar kavramların bilgiyi daha kullanışlı ve etkin hale getirdiğini ortaya çıkarmaktadır. Kavramlar zaman içerisinde değişiklik gösterip, alanı genişleyebilmektedir ya da tam tersi alanların daralabilmektedir. Kavramların bireylere sağlayabileceği için en büyük yarar ise; dünyaya ve olaylara daha geniş perspektiften bakmaları için yardımcı olmaktır.

Sosyal Bilgiler hayatı içerisine alan bir derstir ve müfredatında birçok sosyal bilimler kavramını barındırmaktadır. Bu kavramların, bireylere kazandırılması için Sosyal Bilgiler dersine büyük görev düşmektedir. Sosyal bilimler kavramları; genellikle toplumla ve sosyal hayatla ilgili olduğundan dolayı, bireylerin bu güncel konularda bilgi sahibi olmaları için, Sosyal Bilgiler dersinde, sosyal bilimler kavramlarının etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir.

Literatür incelendiğinde, yapılan sosyal bilimler ve Sosyal Bilgilerle ilgili çalışmaların; Sosyal Bilgiler müfredatındaki sosyal bilimler kavramlarının analizi açısından yeterli olmadığı görülmektedir. Bu nedenle “Sosyal Bilgiler ders müfredatındaki sosyal bilimler kavramlarının analizi nasıldır?” sorusu, araştırmamızın problemi olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda alt problemler oluşturulmuştur. Sosyal bilimler ve Sosyal Bilgiler Literatürü; Sosyal Bilgiler ders kitapları taranarak problemimize çeşitli cevaplar aranmıştır.

Araştırmamızın alt problemleri şunlardır:

1.1.Alt Problemler

- Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler ders müfredatındaki sosyal bilimler kavramlarının analizi nasıldır?
- Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler ders müfredatındaki sosyal bilimler kavramlarının analizi nasıldır?
- Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler ders müfredatındaki sosyal bilimler kavramlarının analizi nasıldır?
- Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler ders müfredatındaki sosyal bilimler kavramlarının analizi nasıldır?

1.2.Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sosyal bilimler, içeriğine toplum ve bireyi alarak önemli disiplinler topluluğundan biri olmuştur. Günümüzde sosyal bilimler üzerinde daha çok düşünmesi gereken bir alan olmuştur. Toplumun ve bireyin anlaşılması, geleceğe dönük projelerin oluşturulması için sosyal bilimlere ve Sosyal Bilgilere büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Toplum, bir milletin en temel noktasıdır. Devletlerin ve milletlerin yapısını, toplum şekillendirmektedir. Sosyal bilimler ve içeriğindeki disiplinler; toplumu her açıdan ele alarak, bilime farklı bir açıdan yardımcı olmaktadır. Sosyal bilimler oluşurken içeriğine birçok kavram almıştır. Bu kavramların ortaya konması, araştırılması, sosyal bilimlere ışık tutması açısından önem arz etmektedir. Kavramlar soyut ve somut olmak üzere iki çeşitlidir. Bireyler, somut kavramları doğumdan ve bebeklikten itibaren yaşantıyla kolaylıkla kazanırken; soyut kavramları daha çok formal bir eğitimle kazanmaktadır.

Sosyal bilimler kavramları, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alarak okullarda bireylere kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda kazandırılmaya çalışılan sosyal bilimler kavramların neler olduğunu ve eğitimde ne derece yer verildiğini ortaya koymak, kavram öğretimine dikkat çekmek bu araştırmanın amacını ve önemini ortaya koymaktadır. Araştırmamızın bir diğer amacı ise; Sosyal Bilgiler ders müfredatındaki sosyal bilimler kavramlarının analizini yapmaktır. Sosyal bilimlerin ve Sosyal Bilgiler dersinin eksikliklerinin giderilmesi için çözüm yolları geliştirmek, çalışmamızın bir diğer amacını ve önemini oluşturmaktadır.

1.3.Araştırmanın Sınırlılıkları

- Belirlenen 8 sosyal bilimler kavramı ile;
- 2018 tarihli Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile;
- 2022-2023 eğitim-öğretim yılında uygulanmakta olan 4, 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları ile;
- Çalışmada kullanılan içerik analizi tekniği ve literatürden belirlenen çalışmalarla sınırlıdır.

1.4.Araştırmanın Varsayımları

- Araştırmada kullanılan veri toplama araçları,
- Literatürden belirlenen çalışmalar; çalışmanın amacı ve önemi için yeterli ve güvenilir olduğu varsayılmaktadır.

1.5.Tanımlar

- **Kavram:**“Bilgiyi işleme ve depolama sürecinde kullanılan; insanın yaşamını sürdürmesine yardımcı olan en temel zihinsel süreçlerdir”(Bozkurt, 2018).
- **Sosyal Bilimler:** İnsanı ön plana alarak; toplumu yönlendirmek, toplumsal konulara yönelmek, bireyi ve davranışlarını analiz etmek ve toplum kurallarını oluşturmak için oluşturulmuş bir disiplindir.
- **Coğrafya:**“Yeryüzünün doğal, toplumsal ve ekonomik olgularını, insan ve toplumla bağ kurarak inceleme bilimidir”(İzbırak, 1992).
- **Tarih:** Geçmişteki olayları yer ve zaman belirterek, neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıklayan bilim dalıdır (Köstüklü, 2001).
- **Hukuk:** Bir toplumda yaşayan gerçek ve tüzel kişileri bağlayıcı niteliğe sahip hak, yetki ve sorumluluklarla kişi ve kurumlar arası ilişkileri düzenleyen kamu otoritesinin denetlediği yaptırım gücüne sahip yazılı ya da sözlü kuralların tümü(Demir Ö. , 2005).
- **Arkeoloji:** Kazı yöntemleri ile ortaya çıkarılan tarihi eserlerin kültürel, sanatsal ve tarihsel yönden inceleyerek geçmişi aydınlatmaya çalışan bilimdir(Arsebük, 1983).
- **Antropoloji:** İnsanın fizik yapısının gelişimi, davranışları, biyolojik özellikleri, insan topluluklarını ve kültürlerini araştıran bir bilimdir. Kültürlerin benzerliklerini ya da farklılıklarını ortaya koymaktadır (Erginer, 1991).

- **Kültür:** İnsan davranışlarını yönlendiren, istikrarlı ve sürekli değişim halinde olan dinamiklerdir. (Erdentuğ, 1986).
- **Ekonomi:** İnsanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü, iktisat(Türk Dil Kurumu).
- **Din:** İnsan hayatına ve dünya düzenine mana veren, onu belli bir hedefe yönelten ve istediği gibi yöneten, belirli bir gayenin gerçekleşmesi için insandan yapması ve yapmaması hususunda taleplerde bulunan ilahi bir varlığın mevcudiyetine inanmaktır(Yavuz, 1982).
- **Aile:** Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir(Türk Dil Kurumu).
- **Ataerkillik:** Toplumdaki kadın üzerindeki erkek egemenliğini artırma, erkeğin bütün gücü elinde tutması ve gösterimi anlamına gelmektedir(Altay, 2019).
- **Siyaset:** Toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlıktır(Türk Dil Kurumu).
- **Toplumsal Tabakalaşma:** Otorite, saygınlık, statü ve güç gibi nedenlerle toplumun hiyerarşik olarak sınıflanmasıdır (İnce, Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik, 2017).
- **Sosyal Bilgiler:** Bireylere vatandaşlık bilinci aşlamak için sosyal bilimlerin bir araya getirilmesi sonucu ortaya çıkan içeriğinde; coğrafya, tarih, ekonomi, sosyoloji, felsefe, psikoloji, hukuk, antropoloji, din, siyaset, arkeoloji, edebiyat ve sanat gibi bilim dallarının bulunduğu bir derstir(NCSS, 1993).

II. BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu bölümünde; daha önce yapılmış çalışmalara ve bilimsel kaynaklara bakılarak, mantıksal çözümlemeler yapılmıştır. Bu bölüm üç alt bölümden oluşmaktadır. İlk alt bölümde; kavramın literatürdeki tanımları, önemi ve çeşitleri, kavram öğretimi yer almaktadır. İkinci alt bölümde ise; sosyal bilimlerin tanımı, gelişimi, alt disiplinleri ve sosyal bilimler kavramları yer almaktadır. Üçüncü alt bölümde ise; Sosyal Bilgiler öğretim programı, önemi, yapısı ve Sosyal Bilgilerin, sosyal bilimlerle olan ilişkisi yer almaktadır.

2.1.Kavram, Tanımı

Günümüzde popüler olarak günlük hayatta, eğitimde vb. yerlerde kullanılan kavramın tanımı TDK'ye göre; “Bir nesnenin veya düşüncenin soyut ve genel tasarımıdır(Türk Dil Kurumu).”

Senemoğlu'na göre kavram, “Birbirine benzeyen varlıkları, olayları, düşünceleri sınıflandırmada kullanılan aynı zamanda bunların ayırt edilmesini veya bunlarla ilişki kurulmasına yardım eden bir yapıdır(Senemoğlu, 2004).”

Bozkurt'a göre ise kavram, “Bilgiyi işleme ve depolama sürecinde kullanılan; insanın yaşamını sürdürmesine yardımcı olan en temel zihinsel süreçlerdir(Bozkurt, 2018).”

Yukarıdaki tanımlar kavramın; nesnelerle ve düşüncelerle ilgili olduğunu, kimi zaman sınıflandırmada kimi zaman ise ayırt etmede kullanıldığı, edinilen bilgilerin işlenmesinde ve depolanmasında yararlanılan insana yardımcı olan bir yapıyı içerdiğini ortaya çıkarmaktadır. Kavramlar kimi zaman ele alınan konu veya nesneyi, ayırt etmemize yardımcı olurken, kimi zaman ise; ele alınan konu ve nesnenin ilişkilendirilmesine yardımcı olmaktadır. Kavram daha çok zihinsel ve düşünsel yaşamın parçasıdır. Yaşam çeşitli yönlerden incelendiğinden her şeyin birbiriyle bir benzerliği ve bir ortak noktası bulunduğu görülmektedir. Bu tür genellemeler kavramları oluşturmaktadır. İnsanlar bu sınıflamaları, genellemeleri ve zihinsel süreçleri çözmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda eğitimde kullanılan kavramlar konuların yapı taşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüz eğitiminde sürekli eski bilginin üzerine yeni bilgi ekleyerek bir birikim yakalama, genelleme yapma metodu kullanılmaktadır. Böylece yeni gelen bilgi eski bilginin üzerine konularak yeniden inşa edilir. Bu bilgilerin inşasında kullanılan her bir tuğla, kavram olarak görev almaktadır. Böylece yeni bilgiler anlam kazanır, eski bilgiler düzenlenilir ve tekrar bilgiler üretilir.

Kavramların insanların hayatındaki yerini, önemini, amacını anlamak; sadece eğitimde değil, insanın gündelik yaşamında da birçok beceri, deneyim ve bilgi kazanmasını sağlamaktadır. Bundan dolayı eğitimde çeşitli kavramların kazandırılması önemli hale gelmiştir. Kazandırılan kavramlar zihin ve kavrayış açısından kolaylık sağlayacak ve öğrenilmesi gereken bilgilerin zihinsel süreçlerdeki kalıcılığının ve işlevselliğinin artmasında yardımcı olacaktır.

2.1.1. Kavramların Özellikleri

Aşağıda, yukarıda verilen tanımlardan yola çıkılarak, kavramların özellikleriyle ilgili yorum yapılmıştır.

Kavramlar; insan davranışlarını, zihnini doğrudan veya dolaylı olarak etkileyen yapılardır. Bireylerin fikirlerinin, bilgilerinin birleşiminde ve ilerlemesinde kolaylık sağlamaktadır. Kavramlar, hızla gelişen dünyada git gide çoğalan bilgilerde kalıcılığı artırmada ve yeni gelen bilgilerin öğrenilmesinde kolaylık sağlamada kullanılarak önemini korumaktadır.

Kavramlar, zamanla değişebilirler ve kavramların algılanış biçimleri bireyden bireye göre değişiklik gösterebilmektedir. Bu nedenle kavramlar, zaman zaman yeniden tanımlanmaktadır. Kavramların bu anlam genişliği, olaylara daha geniş açıdan bakabilmeyi sağlamaktadır. Her kavramın bir oluşumu bulunmaktadır. Bir kavramın birden çok özelliği bulunmakla birlikte, bir özellikte birden çok kavramı kapsayabilmektedir. Kavramlar, soyut veya somut özelliklerden oluşmaktadır. Somut kavramları bireyler daha kolay kazanırken; soyut kavramları bireyler kazanmakta güçlük çekmektedirler. Kavramlar belli özelliklere göre sınıflandırılabilirler. Sözcükler kavramlardan oluşmaktadır. Bir dilin zenginliğini, içeriğindeki kavramlar ve bu kavramların oluşturduğu sözcüklerle ilgilidir. Dildeki kavram ve sözcük dağarcığı ne kadar çoksa o kadar zengin sayılmaktadır. Aynı şekilde bir dildeki kavram ve sözcükler ne kadar az ise o kadar yoksun sayılmaktadır(Ülgen, 2001).

İnsan iletişimde kavramlar önemli bir yere sahiptir. İnsanların birbirlerini daha iyi anlamasına yardımcı olmaktadır. Bütün kavramlar aynı şekilde öğrenilmemektedir. Bazı kavramlar kolay şekilde kazanılırken; bazı kavramlar zor kazanılmaktadır. Somut kavramlar, soyut kavramlara göre daha kolay öğrenilmektedir. Kavramların öğrenilmesi açısından çeşitli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Kavramlar; net, anlaşılır olmalıdır ve uzmanlar arasında fikir birliğiyle oluşmuş olması gerekmektedir. Bireyler, net anlaşılır bir dil kullandığında aralarındaki iletişim daha sağlıklı ve güçlü olmaktadır.

Kavramlar aşamalı olarak oluşmuştur. En genel kavramdan en özel kavrama doğru gelişim gösterir. Kavramlar birleşerek başka kavramaları oluşturmaktadır(Senemoğlu, 2004).

Fidan'a göre kavramlar, hayatı ve öğrenmeyi daha kolay hale getirmektedir. Karmaşık hayatı basit hale getirip, insanları detaylardan çok genellemelere yönlendirmektedir. İletişimi basitleştirip, insanların birbirlerini anlamasını kolaylaştırmaktadır. Kavramlar, bir araya gelerek ya da çeşitli ilişkilendirmelerle ilke ve kurallar meydana getirirler. İlkelerin ve kuralların daha iyi anlaşılması, sorunların daha kolay bir şekilde çözülmesine katkı sağlamaktadır (Fidan, 1996).

2.1.2. Kavram Çeşitleri

Kavramların sınıflandırılmasıyla ilgili üzerinde durulan iki tür sınıflandırma vardır. Bunlar kavramların daha çok soyut ve somut olmak üzere iki şekilde incelendiğini göstermektedir.

Kavramların algılanış özelliklerine göre kavramları, soyut ve somut olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür(Senemoğlu, 2004).

Somut kavramlar, duyu organlarımız ile algılayabileceğimiz gerçek şeyleri temsil etmektedir. Doğumdan sonra bireyin ilk öğrendiği, gözlemleyebildiği(masa, sandalye vb.) ve yaşantı yoluyla kazanabildiği kavramlar buna örnektir. Somut kavramları ayırt etmek kolaydır, kriterleri bellidir ve karmaşıklığı bulunmamaktadır. Bu gibi durumlar somut kavramların öğrenilmesini kolaylaştırmaktadır(Senemoğlu, 2004).

Soyut kavramların tanımlanması ve anlaşılması somut kavramlara göre daha zor olmuştur. Gagne'ye göre soyut kavramlar nesnelerin özellikleri ve bu özelliklerin sözel olarak tanımlanmasıyla oluşan kavramlardır. Taş ve Coşkun yaptıkları araştırmada, soyut kavramların duyu organlarıyla algılanamayacağını ifade eder (Taş ve Coşkun, 2011). Somut kavramlar doğumdan itibaren yaşantıyla öğrenilirken soyut kavramlar, belli bir eğitimle öğrenilmektedir. Soyut kavramların öğrenilmesinde bireyler zorluk yaşamaktadır. Bu zorlukların önüne geçebilmek için eğitim-öğretim ortamlarında farklı yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. Böylece eğitimin kalitesi zenginleştirilmekte ve öğrenilmekte zorlanan kavramların öğrenilmesini kolaylaştırılmaya çalışılmaktadır (Çağır, 2020)

Bunlar haricinde Martorella'da kavramlarla ilgili çeşitli sınıflandırmalar yapmıştır. Kavramları; somutluk düzeyine göre, öğrenildiği bağlama göre, ayırt edici özelliklerine göre, öğrenilme biçimlerine göre dört kategoride ele almıştır. Somutluk düzeyine göre, soyut ve somut olmak üzere ikiye ayrılır.

Öğrenildiği bağlama göre, informal ve formal olmak üzere ikiye ayrılır. Ayırt edici özelliğine göre; tek boyutlu, çok boyutlu ve ilişkisel olmak üzere üçe ayrılır. Öğrenilmelerine göre ise; eylemsel, ikonik ve simgesel olmak üzere üçe ayrılır (Martorella, 1989; akt. Kodaz, 2009).

2.1.3. Kavram Öğretimi

Kavram öğretimi günümüzde öğretim programlarında ve akademik araştırmalarda kullanılmaktadır. Bireylerin zihninde kavramları oluşturmak, kavramları sağlamlaştırmak kavram öğretimiyle sağlanmaktadır(Çaycı, 2007). Kavram öğretiminde çeşitli aşamalar bulunmaktadır. Önce birey kavramların tümüyle anlamlandırma ağı oluşturur. Daha sonra bu ağlarla ilgili ilkeler geliştirerek şemalar oluştur. Bu süreçte birey karşısına çıkan bilgileri benzerliklerine veya farklılıklarına göre ayırır. En sonunda bütünüyle değerlendirip, gruplandırır ve kavram öğretimi gerçekleşmiş olur (Ülgen, 2001).

Kavram öğretimi için iki yöntem vardır. İlk yöntem ‘geleneksel yöntem’dir. Geleneksel yöntemde kavram öğretimi sunuş yoluyla gerçekleştirilmektedir. Kavram direkt verilir ve hemen sonrasında kavramın anlamı da söylenir. Daha sonra kavramların ayrıntısına inilerek ana özellikleri, tanımlayıcı özellikleri verilir. En son aşamada kavrama ait olan ve kavramlara ait olmayan özellikler verilerek kavram öğretimi tamamlanır(Şeker, 2010).

İkinci ve günümüz eğitiminde kullanılan yöntem ise, ‘modern yöntem’dir. Modern yöntemde kavram öğretimi, buluş yoluyla öğrenmeyle gerçekleştirilmektedir. Kavram için önce en doğru örnek verilir. Daha sonra başka örnekler verilerek çeşitlendirilir ve kavramın ortak özellikleri ortaya çıkarılarak; genellemelere ulaşılır. Daha sonra kavram dışı örneklerle sunularak karşılaştırma imkânı sunulur. Sonunda kavramın temel özellikleri keşfedilmiş olur. Böylece kavram öğretimi sağlanır (Şeker, 2010).

Kavram öğretilirken kavramın işlevsel olmasına dikkat edilmelidir. İşlevsellik bireyin hayatında etkin kullandığı, deneyimlerinin bulunduğu içeriklerdir. Net, anlaşılır ve açık olmalıdır. Soyut kavramlar çeşitli materyallerle somutlaştırılıp öğretilir. Kavramlar bilinenden bilinmeyene doğru gidilip öğretilmelidir. Somut örneklerle başlayıp, soyut örneklerle gitmek kavram öğretimini kolaylaştırmaktadır. Öğretmen, kavram öğretiminde bireye rehber olmalıdır. Daha çok tartışma ortamı oluşturup, bireylerin kavramları keşfetmelerini sağlamalıdır (Alkan, 2014). Eğitimde kavram öğretiminde kullanılabilecek çeşitli teknikler bulunmaktadır. Bu teknikleri uygulamada eğitimcilere büyük görevler düşmektedir. Tokcan’a göre; eğitimde kullanılabilecek teknikler şunlardır:

Kavram, zihin, bilgi haritaları; balık kılçığı, v diyagramları; kelime ilişkilendirme, iki aşamalı teşhis, üç aşamalı teşhis testleri; kavram ağları, yapılandırılmış grid, tanılayıcı dallanmış ağaç, anlam çözümleme tablosu, kavram karikatürleri, kavram değişim metinleri ve bulmacaları, tahmin et gözle ve açıkla, metotları derslerde öğretmenlerin kavram öğretimi için kullanılabilecekleri teknikleridir(Tokcan, 2015).

2.2. Sosyal Bilimler Tanımı ve Gelişimi

Sosyal bilim kavramı, 18. yüzyılın son çeyreğinde Fransız Devrimi'nin etkisiyle ortaya çıkmış bir kavramdır. Toplumun öp plana çıktığı bu dönemde, devleti yöneten kesimler; toplumu daha kolay yönlendirebilmek ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilmek için sosyal bilimlerden faydalanılmaya başlanılmıştır (Özlem, 1998).

19. yy sonrasında Comte'un yaptığı çalışmalar sosyal bilimlerde devrim niteliği sayılmıştır. Comte, insanların toplumun pozitif bilimi sayılan sosyolojiye yönelmesi gerektiğini ele almıştır. Sosyal bilimlerin yöntemlerinin modernleştirilmesine, toplumların daha derinden ele alınması gerektiği konularına vurgu yapılmıştır(Marshall, 1999). Giderek önemi artan sosyal bilimler çeşitli sorularla ve cevaplarla toplumu yönlendirmeye çalışmıştır.

Çoştı, (2009)'ya göre bu sorular şunlardır:“Birey ve bireyin davranışı ile toplum arasındaki ilişki nedir? Bu ilişki nasıl gerçekleşir? Bireyin kişiliği nasıl gelişir? Bireyler; kalıtsal etkiler ayrı tutulduğunda, toplumun norm ve değerlerini nasıl benimserler?”

Genel olarak sosyal bilimler, insanı ön plana alarak; toplumu yönlendirmek, toplumsal konulara yönelmek, bireyi ve davranışlarını analiz etmek ve toplum kurallarını oluşturmak için oluşturulmuş bir disiplindir. İçeriğinde birçok disiplin barındırmaktadır.

Tablo 1.Sosyal Bilimlerin İçeriğinde Yer Alan Disiplinler

Sosyal Bilimler Disiplinleri	Sosyal Bilgiler Ders Kitabındaki Sosyal Bilimler Disiplinleri
Coğrafya	Coğrafya
Felsefe	Felsefe
Ekonomi	Ekonomi
İletişim	
Tarih	Tarih
Sosyoloji	Sosyoloji
Hukuk	Hukuk
Arkeoloji	Arkeoloji
Antropoloji	Antropoloji
Sosyal Psikoloji	Psikoloji

Tablo 1’de sosyal bilimler disiplinleri gösterilmiştir. Sosyal bilimlerin içerisinde yer alan disiplinler olarak Demir S. B., (2019); Coğrafya, felsefe, ekonomi, iletişim, tarih, sosyoloji, hukuk, arkeoloji, antropoloji, sosyal psikoloji disiplinlerini ele almıştır. Ek 1’de görüldüğü üzere Sosyal Bilgiler ders kitabı ise; iletişim disiplinin, sosyal bilimler disiplinleri içine almamıştır. Sosyal psikoloji disiplini yerine, psikoloji disiplini bulunmaktadır.

2.2.1. Sosyal Bilimler Disiplinleri

Yukarıda verilen sosyal bilimlerle ilgili disiplinler, aşağıda detaylı bir biçimde açıklanmıştır.

Coğrafya; İzbirak, (1992)’a göre; “Yeryüzünün doğal, toplumsal ve ekonomik olgularını, insan ve toplumla bağ kurarak inceleme bilimidir.”Coğrafya ile çevremizi, ülkemizi ve dünyamızı daha yakından tanırız. Ülkemizdeki ve dünyadaki yer altı ve yer üstü kaynaklarının, kıtaların, okyanusların, denizlerin yerini, önemini anlamaya ve var olan kaynakların bilinçli bir şekilde kullanmayı öğreten bir bilimdir. Coğrafya ile insan; kâinatın tümünü, dünyanın oluşumunu, bugünkü oluşumların nasıl olduğunu bunun sonucunda da yarınını tahmin etmeye çalışır. Coğrafya biliminin yararlandığı birçok bilim dalı vardır. Coğrafya; astronomi, jeoloji, jeofizik, hidroloji, meteoroloji, kartografya, zooloji, botanik, antropoloji, etnoloji ve demografi dallarından yararlanmaktadır. Astronomi biliminden, uzayla ilgili konularda yararlanır. Jeoloji, yer bilimidir. Jeofizik, dünyanın içyapısını inceleyerek coğrafyaya yardımcı olur. Hidroloji, sular bilimi; Meteoroloji, atmosfer olayları bilimidir. Kartografya, haritalarla ilgilenmesiyle coğrafyanın en çok yararlandığı bilim dallarındandır. Zooloji, hayvan bilimi; botanik, bitki bilimidir. Anropoloji, temelinde insan olduğu için coğrafya gibi birçok bilim dalına yardımcı olmaktadır. Etnoloji, insan ırklarını inceler ve sosyoloji, toplumu inceler. İnsan ırkları ve toplum coğrafyanın da konu alanlarındandır. Demografi, nüfus bilimidir ve coğrafyanın ana bilim dallarından biridir (Demir S. B., 2019).

Felsefe; alanı; olayların özüne inmek olan ve bu şekilde de sosyal bilimlere yardımcı olan bir bilimdir. Felsefe olayları bütün olarak inceler ve akıl yürütme yollarını uygular. Konulara eleştirel bakar ve kanıtlama ihtiyacı duymaz. Bütün bilim dalları eleştirilme yönüyle felsefeden yararlanmaktadır. Sistemli ve tutarlı düşünme felsefenin temelinde vardır. Felsefe ve bilim sıkı bir ilişki içerisinde. Bilim insanları beş felsefe akımının üzerinde durmuştur. Bunlar; idealizm, realizm, natüralizm, pragmatizm ve varoluşçuluktur. Eğitim felsefi akımlardan etkilenilmiştir ve felsefe, bu doğrultuyla eğitime de yön vermiştir.

Daimicilik, ilerlemecilik, esasicilik ve yeniden yapılandırmacılık eğitim felsefeleridir (Ada, et al., 2013)

Ekonomi; sınırsız olan insan ihtiyaçlarını, sınırlı kaynaklarla karşılamaya çalışan, toplumu ve bireyin refahını yükseltmek için yollar arayan bilim dalıdır. Ekonomi neyin üretilceğine, ne kadar üretilceğine, kim tarafından üretilceğine, nasıl üretilceğine, nerede üretilceğine ve kimin için üretilceğine cevaplar arar. Toplumlar bu sorunlara cevap bulmak için çeşitli ekonomik sistemler geliştirmiştir. Kapitalist sistem en klasik sistemdir. Sistemde ekonomik sorunların çözümü için devlet müdahalesi olmadan toplum kendi haline bırakılmalıdır. Sosyalist sistem merkezi bir planlama ile ekonomik sorunlara cevap aramaktadır. Mülkiyet devlete aittir. Karma sistem ise; hem devletin hem özel teşebbüsün bir arada alındığı sistemdir. Üretim, tüketim, gelir, fayda, hizmet, mal ve ihtiyaç ekonominin temel kaynaklarıdır(Milli Eğitim Bakanlığı, 2019).

İletişim; insanın sahip olduğu en temel beceridir. İletişim karşılıklı yapılan bir aktivitedir. İnsanlar sözlü veya sözsüz olarak iletilerini aktarırlar. İletişimi oluşturan çeşitli parçalar vardır. Bunlar; beden dili, beden duruşu, mimikler, mesafe, bedensel temas, ses tonu ve konuşmanın akıcılığıdır. İletişimde kelimeler %10, ses %30 ve beden dili %60 etkili olmaktadır. Etkili iletişimin iki yolu vardır. İlk yolu anlamak, diğer yolu ise; anlatmaktır. İnsanlar önce birbirlerini anlamalı, daha sonra duygu ve düşüncelerini aktarmaları gerekmektedir (Sosyoloji, 2017).

Tarih; Köstüklü, (2001)'ye göre, geçmişteki olayları yer ve zaman belirterek, neden-sonuç ilişkisi içerisinde açıklayan bilim dalıdır. Tarih bir nevi insanlığın, geçmişin hafızasıdır. Geçmiş olayları bilen bireyler, bugününü ve yarınını ön görmekte zorlanmazlar. Tarihe yardımcı olan bilimler vardır. Bunlar; coğrafya, arkeoloji (kazı bilimi), kronoloji, paleografya (Eski yazı bilimi), epigrafi (kitabe, anıt bilimi), antropoloji (ırk bilimi), etnografya, filoloji (dil bilimi), diplomasi, nümizmatik (eski para bilimi), heraldik (arma bilimi) ve sosyolojidir(Demir S. B., 2019).

Sosyoloji; ilk ortaya çıkışı 19. yüzyıldadır. Sanayi Devri'nin ortaya çıkardığı insan ve toplum sorunları, bilimin çıkış nedenlerinden biri olmuştur. En genel tanımıyla "toplum bilimidir". Sosyoloji insanların eylemlerinin oluşumlarıyla ilgilenmektedir. Sosyolojinin çeşitleri amaçları vardır. Toplumları anlamaya çalışmak, toplumların geçirmiş olduğu değişimleri açıklamak, toplumları açıkladıktan sonra genellemelere ulaşmak ve çeşitli saptamalar yapmak sosyolojinin amaçlarıdır(Özben, t.y). Sosyoloji disiplini kendine özgü disiplinlere de sahiptir. Beş adet sosyolojinin alt disiplini bulunmaktadır. Bunlar; yaşlılık sosyolojisi, gençlik sosyolojisi, beden sosyolojisi, sağlık sosyolojisi ve sanat sosyolojisidir.

Yaşlılık sosyolojisi; yaşlılığı incelemektedir. Gençlik sosyolojisi; gençliği, gençliğin eğitim, sosyal kültürel hayatını incelemektedir. Beden sosyolojisi bedenlerin toplumsal oluşumlarını incelemektedir. Sağlık sosyolojisi, toplum sağlık-hastalık durumunu ele almaktadır. Sanat sosyolojisi ise, sanatı ilgilendiren birçok konuyu toplum-sanat ilişkisi bağlamında incelemektedir(Bayhan, 2016).

Hukuk; Sosyal Bilimler Sözlüğü(Demir Ö. , 2005)'ne göre,“Bir toplumda yaşayan gerçek ve tüzel kişileri bağlayıcı niteliğe sahip hak, yetki ve sorumluluklarla kişi ve kurumlar arası ilişkileri düzenleyen kamu otoritesinin denetlediği yaptırım gücüne sahip yazılı ya da sözlü kuralların tümü” olarak tanımlanmaktadır. Hukuk toplumsal hayatı düzenler, yaptırım gücü bulunur, belirli bir düzene ve tasnife sahiptir. Her kuralın bir değer yargısı bulunmaktadır. Olumlu veya olumsuz emirleri vardır. Yaptırımları maddidir. Kurallar, herkesi ilgilendirir yani geneldir. Hukuk kuralları; emredici, yetki verici, tanımlayıcı, tamamlayıcı ve yorumlayıcı olmak üzere beş şekilde sınıflandırılmaktadır(Akıntürk, 1992: akt. Bilgili, 2008). Toplumu düzenleyici yetkisi olan hukukun konularından sosyal bilimler ve Sosyal Bilimler faydalanmaktadır.

Arkeoloji; Arsebük (1983)'e göre; “Kazı yöntemleri ile ortaya çıkarılan tarihi eserlerin kültürel, sanatsal ve tarihsel yönden inceleyerek geçmişi aydınlatmaya çalışan bilimdir.”Arkeoloji insanın daha çok kültürel geçmişini, değişimini ve ilişkilerini incelemektedir. Arkeoloji kazıyla ilgilendiği için çeşitli araştırma alanları vardır. Höyükler, insanların üst üste kurdukları yerleşmelerin yıkıntılarından oluşan tepelerdir. Tümüls, soylu kişilerin mezarlarının tepesidir. Ören yeri, toprak üzerindeki anıtsal ve kent yıkıntılarıdır. Mağara ve kaya sığınakları, insanların ilk çağda yaşadıkları, sığındıkları alanlardır. Kurgan, Orta Asya'daki Türk mezarlarına verilen isimdir. Nekropol, mezarlıklardan oluşan alandır. Akrapol, genellikle soylu kişilerin yaşadığı yüksek şehirlerdir(Demir S. B., 2019). Arkeoloji özellikle bilgileri somutlaştırarak sosyal bilimlere destek olmaktadır. Buluntuların müzelerde sergilenmesi bireylerin birden çok duyu organına hitap etmesini ve bilgilerin kalıcı olmasını sağlamaktadır.

Antropoloji; insan bilimi anlamına gelmektedir ve insanın fizik yapısının gelişimini, davranışlarını, biyolojik özelliklerini, insan topluluklarını ve kültürlerini araştıran bir disiplindir. Antropoloji bu yönüyle; kültürlerin benzerliklerini ya da farklılıklarını ortaya koymaktadır (Beals ve Hoijer, t.y). Sosyal bilimlerin konusu olan insan, antropolojinin de temel konusudur. Bu açıdan antropoloji, sosyal bilimlere ve araştırmacılara büyük yardımcı olmaktadır. Canlılar dünyası, çeşitli fosiller ve kalıntılarla net bir şekilde ortaya konulmaktadır.

Sosyal psikoloji; bireylerin sosyal gruba ya da gruplara katıldıktan sonra hem grubu etkilemesi hem de gruptan etkilenmesi sonucu ortaya çıkan bir bilimdir. İnsan sosyal bir varlık olduğu için bir grubun etkisine girmektedir. Sosyal psikolojinin konuları arasında bireyin grup içindeki tek davranışı, bireyin gruba etkisi ve gruptan etkilenmesi, bireyin diğer kişilerle olan ilişkileri, içinde bulunulan durum ve bu durumdaki tutumları ve davranışlarının sonuçları vardır. Toplum, grup, birey arasındaki ilişkileri inceleyerek sosyal bilimlere yardımcı olmaktadır (Ertürk, 2017).

2.2.2. Sosyal Bilimler Kavramları

Sosyal bilimler içeriğinde birçok bilim barındırmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sosyal bilimler kavram açısından oldukça zengindir. Çalışmada sosyal bilimlerle ilgili temel kavramlar ele alınmıştır. Bu kavramlar: Kültür, ekonomi, din, aile, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet, siyaset, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik, medya ve toplumdur (Açık Öğretim Fakültesi, 2018).

Şekil 1. Sosyal Bilimler Kavramları

Şekil 1’de, Sosyal Bilimler kavramları şema şeklinde gösterilmiştir.

Kültür, ekonomi, din, aile, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet, siyaset, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik, medya, toplum kavramları ayrıntılı bir biçimde aşağıdaki bölümde ele alınmıştır.

2.2.2.1. Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı

Kültür kavramı batılaşma dönemi ile ortaya atılmış bir kavramdır. Ziya Gökalp'ın sosyolojik olarak kültür kavramını ele almasıyla üzerine daha çok düşülmüştür ve daha çok araştırılmaya başlanmıştır. Gökalp; kültüre hars demiştir ve bu tanımla medeniyetten ayırmaya çalışmıştır (Meriç, 1986). Medeniyet ve kültürle ilgili Thurnwald net bir bilgi ortaya koymuştur. Medeniyet, donanım ve bilgiyken; kültür, insan topluluğundaki sosyal ilişkilerin yapısı ve değerleridir. Kültür toplumun yaşayış tarzıdır (Özakpınar, 1999)

Kültür; insanlar tarafından paylaşılan ve genç kuşaklara aktarılan gelenek, görenek vb. sembollerdir (Erdentuğ, 1986). Eğitim bir kültürü diğer kuşaklara aktarmaktaki en önemli araçtır. Kültürün maddi ve manevi olmak üzere iki ögesi bulunmaktadır. Maddi ögeleri; toplumun teknolojisi, üretimi, teknik bilgileri oluşturmaktadır. Manevi ögeleri ise; toplumun gelenek, görenek, inanç ve anlayışları oluşturmaktadır (Demir S. B., 2019).

Kültürün bileşenleri içinde inançlar, değerler, normlar, teknoloji, simgeler ve dil vardır. İnsanın içerisinde yaşadığı toplum inancının oluşmasında etkili olmaktadır. Değerler soyut olan inançlar kavramını somutlaştırmaktadır. Değerler toplumlar için ortak unsurlardır. Normlar kurallardır. Toplum çeşitli kurallarla ayakta kalır ve gelişir. Normlar toplumları daha çok baskı altında tutan unsurlardır. Kültür çağın gereklerine uygun olarak hareket etmek zorundadır. Teknoloji bu çağa ayak uydurmak için insanların kullandığı en önemli araçtır. Her kültürün kendine özel simgeleri bulunmaktadır. Kültürü temsil eden soyut şeyler simgeleri oluşturmaktadır. Dil bir kültürün birliği için gerekli olan ve toplumu birleştiren bir unsurdur. Dil yaygın simgelerdendir (Açık Öğretim Fakültesi, 2018).

Kültürle ilgili çeşitli alt kavramlar bulunmaktadır.

- Kültürleme; toplumun kabullendiği kültürel özellikleri, anlayışları, inanışları yeni kuşaklara aktarmaktır. Eğitim kültürlemenin bilinçli yapıldığı mekânlardan biridir. Kültürleme kimi zaman zoraki, kimi zaman gelişigüzel, kimisi zamanda kasıtlı yapılmaktadır. Zoraki kültürleme, bireylere zorla kültürün aktarılmaya çalışılmasıdır. Gelişigüzel kültürlenme, plansız bir şekilde, kendiliğinden gerçekleşen kültürlemedir. Kasıtlı kültürleme, formal eğitimle belli amaçlar dâhilinde yapılan kültürlemedir.
- Kültürlenme; yeni kültürle, eski kültürün birleşimi sonucu ortaya çıkan yepyeni bir kültürdür. Gecekondulaşma kentlerde ortaya çıkan kültürlenmenin en güzel örneğidir.

- K lt rle me, farklı iki kültürün birbiriyle olan alı veri idir. Kültürlerin birbirine karı masıdır ve var olan kültürden izler ta ıymaktadır.
- Kültürel yayılma, bir kültürün maddi ve manevi ögelerinin çevreye veya başka kültürlere yayılmasıdır. Kültürel asimilasyon, azınlıkta olan bir grubun; farklı bir grubun, kültürün içerisine girip özünü yitirmesidir (Sümer, 2018).

Kültür hızla gelişen toplumlarda  e itlilikler göstermektedir. Dört  e idi bulunan toplumun  e itleri şunlardır (Demir S. B., 2019):

- Gerçek Kültür ve İdeal Kültür: Olması gereken kültür ve kurallardan oluşan kültür çeşididir. Günlük yaşamda uygulanan kurallar bu kültürün içine girmektedir.
- Yüksek Kültür ve Yaygın Kültür: Toplumdaki yüksek, elit bir grubun benimsediği kültürdür. Halkın büyük çoğunluğunun benimsediği kültür yaygın kültürdür.
- Alt Kültür ve Karşıt Kültür: Alt kültür kendini diğer gruplardan ayırarak kendini üstün görme durumudur. Karşıt kültür ise toplumun benimsediği kültüre karşı ters d  en tutum ve davranışlar sergilemektedir.
- Popüler Kültür: Her toplumun kendine özgü oluşturduğu ve kullandığı kültürdür.

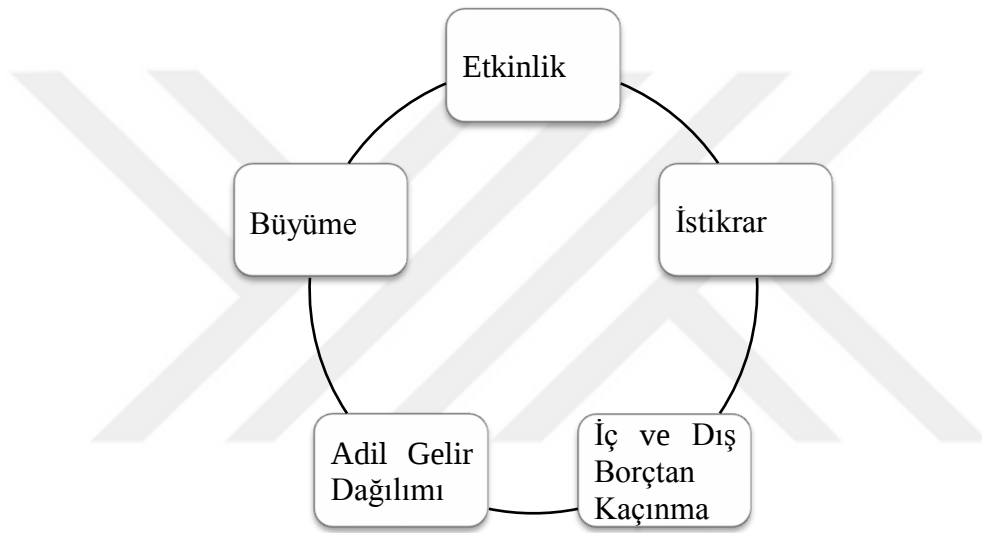
2.2.2.2. Sosyal Bilimlerde Ekonomi Kavramı

TDK (2023)'ye göre ekonomi kavramı; “İnsanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini b l  me biçimlerinin bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünü, iktisat” olarak tanımlanmaktadır. Adam Smith, “Ulusların Zenginliği” kitabıyla ekonomiyle ilgili bilgiler vermiş ve ekonominin kurucusu sayılmıştır. İnsan ihtiyaçları ve istekleri günümüz dünyasında sürekli artış göstermektedir fakat dünya üzerindeki kaynaklarda herhangi bir değişiklik olmamaktadır. Giderek artan ihtiyaçlara ve nüfusa karşı bu kaynaklar yeterli olmadığı görülmektedir. Bunun için de insanoğlu bu kaynakları daha verimli ve daha yeterli kullanmak için ekonomi bilimine yönelmiştir. Dünyanın en önemli unsurlarından biri olan ekonomi; insanın farkındalığını ve duyarlılığını artıran bir bilimdir.

Ekonominin iki dalı bulunmaktadır. Mikro ekonomi; piyasaların, ekonomide karar verici birimlerin davranışlarını inceleyen daldır. Ekonomik konularda insan davranışlarını inceler ve kararları tüketicilerle birlikte firmalar vermektedir. Mikro ekonomide tam rekabet vardır ve zaman boyutu yoktur. Konuları mikroskobik yaklaşımla ele alır. Makro ekonomi ise; ekonomiye daha genel ve bütün olarak bakar. Bireysel ekonomiden çok milli gelir üzerinde durur. Burada insan davranışları değil, toplum davranışları incelenmektedir(Balmumcu, 2017).

Ekonominin disiplinin, 7 temel kavramı bulunmaktadır. Üretim, tüketim, gelir, fayda, hizmet, mal ve ihtiyaç ekonominin temel kavramlarıdır. Üretim çeşitli yollarla ürün elde etme, yeni şeyler ortaya koymadır. Tüketim ise; insanların ürettikleri mal ve ürünleri istek ve ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla harcanıp kullanılmasıdır. Gelir, bir topluma ya da bireye gelen girdiler ve paradır. Fayda, bireyin ihtiyaçlarını karşılaması sonucunda elde ettiği hazdır. Hizmet, üretim ve tüketim sırasında yapılan iştir. Mal, taşınabilir veya taşınamaz varlıkların tümüdür. İhtiyaç ise; bireylerin hayatlarını devam ettirebilmek için hissettikleri duygudur(Milli Eğitim Bakanlığı, 2019).

Şekil 2. Ekonominin Temel Kaynakları

Şekilde 2’de görüldüğü üzere; ekonomini beş temel hedefi bulunmaktadır. Kaynakların en verimli şekilde kullanılması, üretimin hedefini ifade etmektedir. Üretim kaynaklarının verimli ve etken şekilde kullanılmaması işsizliğe yol açmaktadır. İşsizliği yüksek olan toplumlarda; ekonomik problemlerin birçok problemi de beraberinde getirdiği görülmektedir. Büyüme ise; bir toplumun, yöneticilerin temel hedefidir. İnsanların gelirlerinin artması, toplumda refahın yükselmesine ve toplumun mutlu olmasını sağlamaktadır. Adil gelir dağılımı; ülkenin gelirlerinin bireyler arasında adil bir şekilde paylaşılmasını hedeflemektedir. Ülkelerde en çok yapılan eylemlerden biri iç ve dış ticarettir. Devletlerin iç ve dış borçlanmaları arttıkça istenilen ekonomik hedeflere ulaşması güçlenmektedir. İstikrar ise; fiyat enflasyonunun kontrol altına alınmasıdır. Üretimdeki sürekliliği sağlamak, fiyat dengelerini korumak ekonominin temel hedeflerindendir (Demir S. B., 2019).

2.2.2.3. Sosyal Bilimlerde Din Kavramı

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi'ne göre din kavramını; adet, ceza, itaat, hüküm sahibi, örf, Allah'ın hükmü ve yönetimi" olarak geçmektedir. Yavuz (1982)'a göre din "İnsan hayatına ve dünya düzenine mana veren, onu belli bir hedefe yönelten ve istediği gibi yöneten, belirli bir gayenin gerçekleşmesi için insandan yapması ve yapmaması hususunda taleplerde bulunan ilahi bir varlığın mevcudiyetine inanmaktır." İnsanoğlu çeşitli gereksinimlerden dolayı var olduğu günden bugüne inanma ihtiyacı hissetmektedir. Etrafını gözlemlemekte ve anlamlandırmaya çalışmaktadır. Bu konularda din ve felsefe devreye girmektedir. Felsefe daha çok soru ararken; din sorulara cevap vermekte ve nedenler bulmaktadır (Frankl, 2021).

Sosyoloji ve din açısından önemli çalışmaları bulunan Emile Durkheim din için kutsal şeylere ilişkin inanç ve uygulamaların birleşmiş şekli, toplulukları birleştiren inanç ve uygulamalardır. Durkheim topluluğu cemaat olarak nitelendirmiştir. Cemaatler, her şeyi "kutsal" veya "din dışı" şeklinde sınıflandırmışlardır. Kutsal nesneler toplumların değerlerini oluşturmaktadır. Cemaatler bu kutsal değerler çevresinde oluşmuşlardır. Din; sosyal bilimler kavramları içerisine bu tür değerleri ve özellikleriyle girmiştir. Din kavram olarak soyuttur; bundan dolayı da kavram olarak öğrenilmesi zordur. Çeşitli dini inanış biçimleri vardır. Animizm, totemizm, fetişizm, natürizm, monoteizm ve politeizm dini inanış biçimleridir (Demir S. B., 2019). Bunlar aşağıda açıklanmıştır:

- Animizm: En ilkel dini inanış biçimidir. Ruhun özü, üzerinde durulur ve ölümden sonraki hayatın varlığına inanılır. Her şeyin bir ruhu vardır ve ruh hiçbir zaman ölmez (Malinovski, 2000).
- Totemizm: Puta tapmak anlamına gelmektedir. Eski Türk toplumlarında İslamiyet'ten önce bu inanışın olduğu görülmektedir (Öztürk M. , 2013).
- Fetişizm: İnsanların bazı şeylerde büyüsel bir güç olduğuna inanması ve onlara sahip olmak istemesidir. Kişisel bir inanış biçimidir ve tapılacak şey kişiye aittir (Demir S. B., 2019).
- Natürizm: Doğada var olan nesneleri İlahlaştırma, onlara tapmadır. İnsanlar tabiatlarda bulunan maddelere ibadet etmişlerdir. Ay, Güneş gibi varlıklar en çok inanılan ve tapılan varlıklardır (Büyük, 2018).
- Monoteizm: Yunanca'da mono tek anlamına gelmektedir. Monoteizm ise Tektanrıcılıktır. Bu inanışta tek tanrı inancı vardır ve İslamiyet'te monoteizm dini inanış biçimi vardır (Aygün, 2016).

- Politeizm: Çok tanrı inancı vardır. Tabiatla görünmeyen Tanrılar olduğu ve her tanrının belirli nesnelere hükmettiği inancı hâkimdir (Öztürk H. , 2014).

2.2.2.4. Sosyal Bilimlerde Aile, Ataerkillik ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları

MEB, (2022)'e göre aile; “Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birliktir.”

Murdock, (1949)'a göre aile; “Beraber yaşama, ekonomik işbirliği ve üremeyle karakterize edilen; aralarında sosyal onay bir cinsel ilişkinin olduğu karşı cinsten iki yetişkini ve bunların kendilerinin veya evlat edindikleri bir veya daha çok çocuğun birleşiminden oluşan grup.”

Ailenin dört temel işlevi vardır. Bunlar; beraber yaşama, ekonomik işbirliği, üreme ve cinsellik ailenin toplum içindeki işlevleridir (Gittins, 2011). Aile toplumun birlikte yaşayan en küçük birimidir. Aile üyeleri; birlikte yaşayarak, ekonomik olarak birbirlerine destek olurlar ve yeni nesiller meydana getirirler. Ailelerin birbirlerine karşı sorumlulukları bulunmaktadır.

Toplum içinde zamanla çeşitli aile modelleri ortaya çıkmıştır. Demir S. B., (2019) aile ile ilgili altı sınıfı ortaya koymuştur. Bunlar aşağıda açıklanmıştır:

- Maderşahi (Anaerkil) aile; Kadının ön planda olduğu aile tipidir. İlk toplumlarda ortaya çıkmıştır ve din, gelenekler hâkimdir. Erkeğin otoritesi bu aile tipinde yoktur.
- Pederşahi (ataerkil) aile; anaerkil ailenin tam tersi özellikleri sahiptir. Erkeğin egemen olduğunu; kadının otoritesinin olmadığı aile modelidir. Erkeğin istediği kadar evlenebilme hakkı vardır ve sonsuz otoriteye sahiptir.
- Modern (demokratik) aile; otoritenin kadın-erkek arasında paylaşıldığı modeldir. Kararlar demokratik bir şekilde, ortak olarak alınır. Sanayileşmeyle ve demokratik hayatla birlikte bu ailenin önemi artmıştır.
- Çocukerkil aile; çocuğun ön planda olduğu ailedir. Anne ve baba hayatlarını çocuklarına göre şekillendirmektedir. Büyük aile; çok sayıda küçük ailenin birleşiminden oluşan modeldir. Geleneklerine, adetlerine ve kültürlerine bağlı bir ailedir. Bu ailede bireylerin hepsinin sorumlulukları vardır.
- Çekirdek (küçük) aile ise; anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana gelen modeldir. Günümüzün en küçük toplumsal yapısı bu aile tipidir. Aile toplumumuzda kutsal sayılan değerlerdendir.

Ataerkillik; ailedeki erkek egemenliğini anlatan bir tabirdir. Toplumdaki kadın üzerindeki erkek egemenliğini artırma, erkeğin bütün gücü elinde tutması ve gösterimi anlamına gelmektedir (Altay, 2019). Erkeğin egemen olduğu bu sistemde baba figürü aile için önemlidir. Geçmişteki kültürlerde bu ailenin önemi varken; günümüzde bu tipin önemini yitirmiştir. Modern toplumlarda aile içerisinde kadının ve erkeğin otoritesi eşitlenmiştir hatta kentlerde çocuklar aile içerisinde daha önemli bir hale gelmiştir. Aileler yaşayacakları yerlere kadar çocuklarına göre karar vermeye başlamışlardır.

Toplumsal cinsiyet; toplum içindeki kadının ve erkeğin görev, sorumluluk ve konumlarına göre oluşturdukları statülerdir. Toplumun bireyi; kadın ya da erkek olarak nasıl gördüğünü ve toplumun beklentilerini kapsar (Sancar, Acuner, Üstün, ve Bora, 2006).

Tablo 2. Cinsiyetlerin Özellikleri

Kadın	Erkek
Doğurma yeteneği vardır.	Zihinsel yaratıcılığı yüksektir.
Sevecen ve fedakârlardır.	Sorumluluk duyguları baskındır.
Sessizlerdir.	Yönetmeyi bilirler.
Ayrıntılara önem verirler.	Soyut düşünme yetenekleri gelişmiştir.
Duygusallardır.	Gerçekçi ve mantıksallardır.
Dikkatli ve insan ilişkileri iyidir.	İlişkilerden çok nesnelere ilgi duyarlar.
Yumuşak yapıdadırlar.	Sert yapıdadırlar.

Tablo 2’de görüldüğü üzere toplumda cinsiyetlerin çeşitli özellikleri vardır. Toplumda kadınların doğurma yetenekleri vardır. Sevecen, fedakâr, dikkatli, insan ilişkiler iyi ve duygusallardır. Kadınlar ayrıntılara önem verirler ve anne oldukları için karakter olarak daha yumuşaklardır. Erkekler; zihinsel yaratıcılıkları yüksek, baba oldukları için sorumlulukları yüksek, yöneme becerileri olan bireylerdir. Kadınlara göre daha gerçekçi ve mantıksallardır. Karakterleri serttir, soyut düşünme yetenekleri gelişmiş ve daha çok nesnelere ilgi duyarlar. Toplumsal cinsiyet; kadın ve erkeğin biyolojik özelliklerine göre değil daha çok toplumsal ilişkiler içerisinde oluşturulan kimliklerinden oluşan kavramdır. Toplumdaki ayrıcalıklarda daha çok toplumsal kimlikler ve kalıplar üzerine olmaktadır.

2.2.2.5. Sosyal Bilimlerde Siyaset Kavramı

Siyaset; toplumsal yaşamdaki ortak kuralları ve karar alma mekanizmalarıyla ilgilenen sosyal bilimlerin önemli dallarından biridir. Siyasetin ne olduğuyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. En eski görüşlerden biri ise; siyaset, “hükümet etme sanatıdır”. Siyaseti; hükümetle ve devletle ilgili işlerden oluştuğu düşüncesinden ibarettir.

Bu görüşün siyaset görüşü çok sınırlıdır. İnsanların, kurumların, sosyal faaliyetlerinin çoğunu siyasetin dışında bırakmıştır. Bu kapsamdan dolayı siyaseti sadece hükümet etme sanatı olarak tanımlamak eksik ve hatalı olmaktadır. Bir diğer görüş ise “kamusal işler olarak siyasettir.” Kamusal işler siyaseti; siyasete, kamusal olayları da eklemiştir. Fakat siyaseti, iş, spor, aile hayatı gibi özel faaliyetlerin dışında tutmuştur. Bu gibi eksikliklerden dolayı bu görüşte siyasetin tanımın karşılamamaktadır. Üçüncü bir görüş ise; “uzlaşma ve mutabakat olarak siyasettir.” Bu siyasete mümkün olanın sanatı da denilmektedir. Siyaset; zor güç kullanmadan sorunları, uzlaşma ile çözmektir. Bu siyaset sorunlara tam olarak cevap vermediği için sonuçsuz kalmıştır. Siyasetin en geniş ve son tanımı “iktidar olarak siyaset” görüşüyle yapılmıştır. Siyaset sosyal hayatın tümü olarak genellenmiştir(Demir S. B., 2019).

Siyasetin; iktidar, devlet, egemenlik ve meşruiyet olmak üzere dört temel kavramı bulunmaktadır. İktidar; bir kişinin isteğini muhalefetin varlığına rağmen yaptırabilme gücüdür. İktidarın; fiziksel (baskı, zor kullanma vb.), ekonomik (rütbe, maaş vb) ve sembolik (propaganda, geleneksel değerler vb.) kaynakları bulunmaktadır(Dursun, et al., 2018). Devlet; “toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlıktır (Türk Dil Kurumu)” Meşruiyet ise yasallıktır. Toplumdaki benimsenen kuralların meşrulaşıp yasal hale gelmesidir.

Siyasetin liberalizm, muhafazakârlık, sosyalizm, sosyal demokrasi ve faşizm olmak üzere beş ideolojisi bulunmaktadır(Demir S. B., 2019).

Tablo 3. Siyasi İdeolojiler

Siyasi İdeolojiler	Kavramları
Liberalizm	Birey, Özgürlük, Hak, Adalet
Muhafazakârlık	Gelenek, Otorite
Sosyalizm	Sosyal sınıf, Denge, Toplum
Sosyal Demokrasi	Adalet, Güvenlik, Devlet, Sosyal yaşam
Faşizm	İrkçilik, Aşırı milliyetçilik

Tablo 3’te siyasi ideolojiler ve kavramları verilmiştir. Bu kavramların açıklaması aşağıda verilmiştir.

- Liberalizm: Temelinde birey ve özgürlük olan sistemdir (Yayla, 1993).İnsanların insan olduğu için hiçbir ayırım olmaksızın haklara sahip olması gerektiğini savunur. İnsan tercihlerinin yansması çoğulculuktur.
- Muhafazakârlık: Var olan durumu koruma eğilimidir (Huntington, 1957) Genellikle geleneksel ve otoriter toplumlarda görülen bir ideolojidir. Toplumsal değerlere karşı direnç göstermektedir. Keyfi bir biçimde sistemler değişmemektedir.

- Sosyalizm: Sanayi Devrimine karşı olarak çıkmış bir sistemdir. Sanayi Devriminin getirdiği sınıfsal ayrımlar, gelirlerin dengesizliği sosyalizmin doğmasına neden olmuştur. Eşitlikçi bir toplum yapısı ortaya çıkmıştır. Bu toplumda insanlar özgür ve eşitliği ön plana çıkmaktadır. Bireylerin haklarının sömürülmesinin önüne geçilmeye çalışılan bir toplum yapısı vardır (Demir S. B., 2019).
- Sosyal Demokrasi: 19. yüzyılda ortaya çıkan işçi sınıfının demokratik mücadeleler yoluyla haklar elde etmeye çalışmasıyla ortaya atılan ideolojidir. Sosyal demokratlar devlete; adalet, güvenlik, gibi işlevlerin yanı sıra sosyal yaşamla ilgili olan eğitim, sağlık gibi hizmetleri de yüklemiştir (Açık Öğretim Fakültesi, 2018).
- Faşizm: İnsanlara yapılan eşitsizlik faşizmin çıkış noktası olmuştur. Daha çok bir ulusun ya da ırkın üstünlüğünü savunur. Faşizm aşırı milliyetçilik sonucunda doğmuştur. Faşizmin en belirgin örneği Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya ve İtalya'da görülmüştür (Açık Öğretim Fakültesi, 2018).

2.2.2.6. Sosyal Bilimlerde Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik Kavramları

Toplumsal tabakalaşma; otorite, saygınlık, statü ve güç gibi nedenlerle toplumun hiyerarşik olarak sınıflanmasıdır. Hindistan'da Kast Sistemi, Orta Çağ Avrupa'sında görülen Feodal Sistem toplumsal tabakalaşmanın en belirgin örnekleridir. İnsanlar arasında çeşitli nedenlerden dolayı eşitsizlik katmanlara bölünerek ayrılmıştır. Dünya üzerinde kapalı ve açık olmak üzere iki tür tabakalaşma görülmektedir. Kapalı sistemler; kölelik, kast ve zümre tipi tabakalaşmadır. Açık sistemler ise; statü ve sınıfsal tabakalaşmadır (İnce, 2017).

- Kölelik: Bireyin kendi özgür iradesi dışında çalıştırılıp; sürekli şiddet, tehdit görmesi ve bütün haklarının sahibinde olduğu sistemdir (ILO, 2012).
- Kast: Hindistan'da geçerli olan bir tabakalaşmadır. Kölelik gibi sert kuralları bulunmaktadır. Birey bir kastın içinde doğar, yaşar ve ölür. Kastlar arasında geçiş mümkün değildir (Demir S. B., 2019).
- Zümreler: Kölelik ve kast sistemine göre daha açıktır. Üç unsuru bulunmaktadır. Ayrıcalık elde edenler, yöneticiler ve hiçbir ayrıcalığı olmayanlar şekilden sınıflandırılmışlardır (Kemerlioğlu, 1993).
- Statü: Modern toplumlarda görülen sistemdir. Verilmiş, kazanılmış ve başat (anahtar, temel) olmak üzere çeşitleri bulunmaktadır. Verilmiş olan statüler; doğuştan gelen özelliklerdir. Cinsiyet ve yaşla ilgili olan özellikler verilmiş statülerdendir.

Kazanılmış statüler ise; bir insanın çalışarak kazandığı statüdür (meslekler gibi). Başat (anahtar, temel) statü ise; bireyin statülerinden bir tanesi onun temel statüsüdür(Demir S. B., 2019).

- Sınıf: Modern toplumlarda görülen bir diğer sistemdir. Calhoun sınıfları beş kategoriye ayırmıştır. Üst sınıf, zengin ve otoriter sınıftır. Birleşmiş sınıf, büyük şirketlerde ve devlet kademelerinde bürokratik gücü olanları temsil etmektedir. Orta sınıf, üst sınıflara göre daha az malı olan kesimi temsil eder. İşçi sınıfı, az düzeyde malı olan ya da hiç malı olmayan kesimdir. Alt sınıf ise, hiçbir geliri olmayan kesimdir (Calhoun, Worthinton, Pyrch, ve Este, 1994).

Toplumlarda olması istenilen en önemli olgu eşitliktir. Eşitsizliğin olmadığı toplumlarda, refah düzeyi daha yüksektir ve insanlar daha mutludur. Geçmişten bugüne insanlar çeşitli nedenlerden dolayı birbirlerini kategorilere sokmuşlardır. Bu nedenlerden en önemlisi ekonomik ve sosyal olanlardır. Ekonomisi düşük olan kesimlerin üzerinde dışlanma, soyutlanma ve çeşitli baskılar oluşturmuşlardır. Eski toplumlarda soylu ve rahipler ve soylular olmak üzere çeşitli sosyal eşitsizlikler vardır. Her ne kadar günümüzde bu çeşit eşitsizliklerin önüne geçilmeye çalışılsa da statü ve sınıf eşitsizlikleriyle modern toplumlarda insanlar soyutlanmaktadır. Sosyal bilimlerin göz bebeği olan; insan ve toplum konuları, bu tür eşitsizliklerin önüne geçerek insanın değerini ön plana çıkarmaya çalışmaktadır.

2.2.2.7. Sosyal Bilimlerde Medya Kavramı

21. yüzyılın odak noktalarından ve vazgeçilmezlerinden biri medyadır. Hızla gelişmekte ve etkisi hızla artmaktadır. İletişimin yeni bir boyutu olan sosyal medya bireylerin günlük hayatta en çok kullandığı mecra olmaktadır. Medya; sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasal alanda hayatımızın en önemli ögesi olmaktadır (Kellner, 1995). Medya Ekoloji Derneği medya için; toplumsal eylemleri desteklediği, algıları düzelttiği ve deneyimlerimizi artırdığını ve dünyayı “küresel köye” dönüştürdüğünü ortaya koymaktadır(Hamut, 2022).

Medyanın bilgilendirme, kültürel devamlılık, toplumsallaştırma, kamuoyu oluşturma ve eğlendirme gibi işlevleri bulunmaktadır (Mora, 2008). Medya toplumu çeşitli haberlerle bilgilendirmektedir. Medya; gelenek ve göreneklerin yeni nesillere aktarılmasında sağlayarak kültürel devamlılığa yardımcı olmaktadır. Medya; bireyler arasında birlik sağlayarak toplumsallaşmayı ve çoğunluğun gücünü alarak kamuoyu oluşturmaya sağlamaktadır. Günümüzde en çok kullanılan işlevi ise eğlendirmedir. İnsanların; boşta olan zamanlarını, sıkıcı zamanlarını daha eğlenceli hale getirmek için kullandıkları en yaygın araçtır.

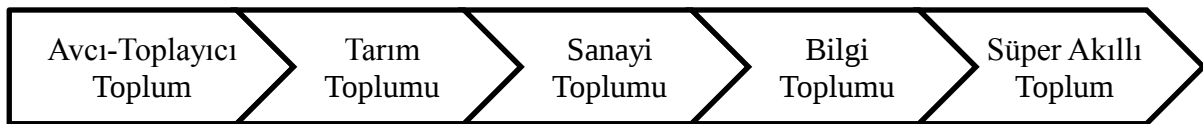
Eroğlu ve Çakmak (2020)'ın yaptığı araştırmaya göre öğrencilerin en çok whatsapp, instagram, youtube, twitter ve facebook sosyal medya araçlarını kullandığı bulgularını elde etmişlerdir. Sosyal medya araçlarını insanların en çok arkadaşlarıyla sohbet etmek için kullandıkları, en az ise e-ticaret için kullandıkları elde edilmiştir. Çevrimiçi sözlük ve ansiklopediler bilgi edinme ve haber almada en güvenilir sosyal medya araçları olarak belirlenmiştir. Haber almada en çok kullanılan araç ise instagram olmuştur (Eroğlu ve Çakmak, 2020). Günümüzde bireylere medya okuryazarlığı becerisi kazandırılmaya çalışılmaktadır.

2.2.2.8. Sosyal Bilimlerde Toplum Kavramı

Belirli bir yerde yaşayan ortak bir kültür paylaşan çok sayıda bireyin oluşturduğu topluluktur. İlk çıkan toplum avcı-toplayıcı toplumdur. İnsanlar doğanın onlara sunduğu imkânları kullanarak avlanmayı ve toplayıcılık yapmayı öğrenmişlerdir. Avlanmak için çeşitli aletler geliştirmişlerdir ve amaçları sadece hayatlarını sürdürmektedir. Genelde bu toplumlar mağara ve sığınaklarda yaşamışlardır. Daha sonra insanlar yerleşik düzene geçmesiyle tarım toplumları ortaya çıkmıştır. Tarım toplumu; uzun, nüfusun arttığı ve hayvanların evcilleştirildiği dönemdir. Yerleşik hayata geçen insanlar birbirleriyle daha çok iletişime geçmişler ve ticaret yapmaya başlamışlardır. 18. Yüzyılla beraber teknolojik adımlarla sanayi toplumları ortaya çıkmıştır. Geleneksel üretim anlayışının yerini makineler almıştır ve seri üretimler başlamıştır (Kozacıoğlu, 2022).

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (t.y.)'na göre; 20. Yüzyılın sonlarında bilgisayarın keşfi ile toplum bilgi toplumuna dönüşmüştür. 21. Yüzyılla birlikte ise süper akıllı toplum ortaya çıkmıştır(BTK).

Şekil 3. Toplum Çeşitleri

Şekil 3'te görüldüğü üzere 5 çeşit toplum vardır. İlkçağdan bugüne kronolojik olarak toplum çeşitleri gösterilmiştir. Avcı-toplayıcı toplumdan, tarım toplumuna daha sonrada sanayi toplumuna geçilmiştir. Sanayi toplumuyla birlikte tarihler hız kazanmıştır. Önce bilgi toplumları daha sonra da süper akıllı toplumlar ortaya çıkmıştır.

2.3. Sosyal Bilgiler Programı Önemi ve Yapısı

Sosyal Bilgiler; ilk defa ABD’de okutulmaya başlanmış; başlarda iyi vatandaş yetiştirmek amaçlanırken; daha sonraları etkin vatandaş yetiştirmeyi amaçlamış olan bir derstir. Daha çok ABD toplumunda; 18. ve 19. yüzyıllarda ortaya çıkan toplumsal sorunlara çözüm bulmak için oluşturulmuş ve okullarda müfredatlara sokulmuş bir derstir(Sever, 2015).

Daha sonraları ABD dışındaki diğer ülkelerde farklı anlayışlarla Sosyal Bilgiler dersini müfredatlarını almışlardır. Ülkemizde Sosyal Bilgiler eğitimi Eski Türk Devletlerine kadar gittiği görülmektedir. Göktürklerle ait olan Orhun Yazıtları, Türklerin ilk yazılı eseri sayılmaktadır. Orhun Yazıtları üzerinde durduğu milli konularla, Sosyal Bilgiler dersiyle ilişkilendirilmektedir. İslamiyet’le birlikte Yusuf Has Hacı; Kutadgu Bilig adlı eserinde çeşitli Sosyal Bilgiler dersi içerisinde yer alan değerlere yer vermiştir. Selçuklular döneminde açılan medreseler incelendiğinde tarih ve felsefe konularını içeriğine aldığı görülmektedir (Sever, 2015).

Sosyal Bilgiler her dönem toplumların ilgilendiği ve okullardaki derslerine aldıkları bir ders olmuştur. Bireyler toplumsal konuları Sosyal Bilgiler dersi üzerinden öğrenmeye ve gelecek nesillere aktarmaya çalışırlar. En genel tanımıyla NCSS (1993) Sosyal Bilgiler eğitimini; bireylere vatandaşlık bilinci aşlamak için, sosyal bilimlerin bir araya getirilmesi sonucu ortaya çıkan, içeriğinde; coğrafya, tarih, ekonomi, sosyoloji, felsefe, psikoloji, hukuk, antropoloji, din, siyaset, arkeoloji, edebiyat ve sanat gibi bilim dallarının bulunduğu bir ders olarak tanımlamıştır.

MEB’e göre Sosyal Bilgiler dersinin çeşitli amaçları vardır(Milli Eğitim Bakanlığı, 2018). Bu amaçlar şunlardır:

- Bireyleri özgür, ilgi ve isteklerine farkına vararak yetiştirmek.
- Vatanını ve milletini seven, Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlı ulusal ve çağdaş vatandaş yetiştirmek.
- Haklarını ve sorumluluklarını bilen; değerlerini koruyan ve yaşatmakta istekli olan bireyler yetiştirmek.
- Eşitlikçi, kültürel mirasını koruyan ve geliştiren; yaşadığı çevreyi ve dünyayı tanıyan bireyler yetiştirmek.
- Bilgiyi kullanabilen, düzenleyebilen, işleyebilen ve geliştiren bireyler yetiştirmek.
- Ekonomiye kavramış, ulusal ekonominin yerini ve önemini bilen; meslekleri tanıyıp, her mesleğin önemini bilen bireyler yetiştirmek.

- Sorgulama yönleri gelişmiş, olaylar ve olgular arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları bilen; değişim ve sürekliliği algılayıp ayak uydurabilen bireyler yetiştirmek.
- Bilim ve teknolojiyi etkin kullanan, bilimsel ahlaki yüksek bireyler yetiştirmek.
- Kişisel ve toplumsal sorunlarda etkin, çözümücü ve özgün görüşleri olan bireyler yetiştirmek.
- Demokratik, laik, insan hak ve özgürlüklerine saygılı bireyler yetiştirmek.

2.3.1. Sosyal Bilgiler Dersi Öğrenme Alanları

Öğrenme alanı; birbiriyle ilişkili bilgi, beceri ve değerlerin tümüdür. Sosyal Bilgiler dersinin yedi öğrenme alanı bulunmaktadır. “Birey ve Toplum, Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim, Etkin Vatandaşlık, Küresel Bağlantılar” Sosyal Bilgiler dersi öğrenme alanlarıdır(Milli Eğitim Bakanlığı, 2018).

Birey ve Toplum öğrenme alanı sosyal bilimlerin disiplinlerinden daha çok psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikolojiyle ilgili konuları ele almaktadır. Kültürel Miras öğrenme alanı, tarih odaklıdır. İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı; sosyal bilim disiplinlerinden ağırlıklı olarak coğrafya az da olsa ekonomi ağırlıklıdır. Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı bilim, iletişim disiplinleriyle ilgili olan alandır. Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı, ağırlıklı olarak ekonomi disiplinin olduğu öğrenme alanıdır. Etkin vatandaşlık öğrenme alanı; sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk disiplinleri çevresinde oluşmuş bir öğrenme alanıdır. Küresel Bağlantılar öğrenme alanı ise; tarih, siyaset, ekonomi sosyal bilim disiplinleriyle ilişkilendirilebilmektedir(Milli Eğitim Bakanlığı, 2018).

2.3.2. Sosyal Bilgiler Dersi Temel Becerileri

Sosyal Bilgiler dersinin 27 temel becerisi bulunmaktadır. MEB 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı’na göre “Araştırma, çevre okuryazarlığı, kanıt kullanma, karar verme, değişim ve sürekliliği algılama, konum analizi, dijital okuryazarlık, medya okuryazarlığı, eleştirel düşünme, mekân algılama, empati, öz denetim, finansal okuryazarlık, politik okuryazarlık, girişimcilik, problem çözme, gözlem, sosyal katılım, harita okuryazarlığı, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, hukuk okuryazarlığı, Türkçeyi etkin, doğru ve güzel kullanma, iletişim, yenilikçi düşünme, iş birliği, zaman ve kronolojiyi algılama, kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme, zaman ve kronolojiyi algılama” Sosyal Bilgilerin temel becerileridir(Milli Eğitim Bakanlığı, 2018).

2.3.3. Sosyal Bilgiler Dersi Değerleri

Sosyal Bilgiler dersinin 18 temel değeri bulunmaktadır. MEB, Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'na göre; “Adalet, estetik, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, eşitlik, özgürlük, barış, saygı, bilimsellik, sevgi, çalışkanlık, sorumluluk, dayanışma, tasarruf, duyarlılık, vatanseverlik, dürüstlük, yardımseverlik” Sosyal Bilgilerin değerleridir(Milli Eğitim Bakanlığı, 2018).

2.3.4. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler İlişkisi

Sosyal bilimler; insanlar tarafından oluşturulan bilimsel süreçlerden geçen kanıtlanmaya dayalı olan içeriğinde insan olan beşeri bilimlerden oluşan ve disiplinleri; coğrafya, felsefe, ekonomi, iletişim, tarih, sosyoloji, hukuk, arkeoloji, antropoloji ve sosyal psikoloji olan bir bilimdir(Sönmez, Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi öğretmen kılavuzu, 2005).

Sosyal Bilgiler ise okullarda iyi ve sorumluluk sahibi vatandaş yetiştirmek amacıyla, sosyal bilim disiplinlerinden seçilmiş disiplin ve bilgilerle; öğrencilere toplumsal hayat ile ilgili beceri, değer ve tutumların kazandırılmaya çalışıldığı bir derstir (Erden, 2017).

Tablo 4. Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgilerin Karşılaştırılması

Sosyal Bilimler	Sosyal Bilgiler
Bilimsel süreçlerle ilerler.	Sosyal bilimlerin ışığında ilerleyen çalışma alanıdır.
Bilimdir.	Okullarda ders olarak okutulur.
Bilgiyi çeşitli disiplinler yardımıyla üretir.	Sosyal bilimlerin üretmiş olduğu bilgiyi kullanır.
Bilimsel bilgiler ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır.	Etkin vatandaş yetiştirmeyi amaçlar.
Bilim temellidir.	Bilgi temellidir.

Tablo 4’te; Sosyal Bilgiler ve sosyal bilimler yukarıda verilen çeşitli tanımlardan yola çıkarak karşılaştırılmıştır. Sosyal bilimler bir bilimken; Sosyal Bilgiler bir bilim değildir. Sosyal Bilgiler; sosyal bilimler, ışığından yararlanarak müfredat oluşturup bir ders olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilimler, çeşitli bilimsel süreçlerden geçmektedir; Sosyal Bilgiler ise; sosyal bilimlerin bilimsel süreçlerden geçerek ortaya çıkardığı bilgilerle ilgilenmektedir. Sosyal bilimler; bilimsel bilgiler, ortaya çıkararak bilime ışık tutmayı amaçlarken; Sosyal Bilgiler dersi; etkin vatandaş yetiştirerek, topluma yararlı olmayı amaçlamaktadır.

Sosyal Bilgiler, sosyal bilimlerin birçok farklı özelliği olmasına rağmen birbiriyle tamamen ilişkili dallardır. Sosyal Bilgiler 6. sınıf ders kitabında Bilim ve Teknoloji Hayatımızda Ünitesinde, Hayatımızda Sosyal Bilimler adlı Ek 1’de görüldüğü üzere bir bölüm başlığı ve sosyal bilimler anlatan bir bölüm bulunmaktadır.

2.4. İlgili Araştırmalar

Literatür incelendiğinde sosyal bilimler, Sosyal Bilgiler ve kavram öğretimiyle ilgili birçok bilimsel çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Demircioğlu’nun yaptığı Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilimler hakkındaki seviyelerini ortaya koymaya çalıştığı “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilimler Hakkındaki Görüşleri” adlı nitel çalışmadır. Bu çalışma ışığında Sosyal Bilgiler öğrenen adaylarının sosyal bilimler konusu hakkında yeterli bilgilere sahip olmadıkları ve kavram kargaşası yaşadıkları tespit edilmiştir(Demircioğlu, 2016).

Soylu ve Memişoğlu’nun yaptığı Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin kavram öğretimi hakkındaki görüşlerini ortaya koymaya çalıştığı “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kavram Öğretimine İlişkin Görüşlerinin Belirlenmesi” adlı nitel çalışmadır. Bu çalışmanın ışığında Sosyal Bilgiler öğretmenlerin kavram öğretimine önem verdikleri ve öğrencilerin soyut kavramları öğretirken zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir(Memişoğlu ve Soylu, 2019).

Kılıçarslan’ın yaptığı “İlkokul 4. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Oyunla Kavram Öğretimine Yönelik Bir Eylem Araştırması” adlı nitel çalışmadır. Oyunları soyut kavramların öğretimini kolaylaştırdığı bulguları tespit edilmiştir(Kılıçarslan, 2021).

Öz’ün yaptığı “Sosyal Bilgilerde Yaratıcı Dramanın Kavram Öğretimine Etkisi”adlı karma çalışmadır. Bu çalışmayla yaratıcı dramanın kavram öğretiminde kullanılabileceği tespit edilmiştir.

Tural’ın yaptığı “Sosyal Bilimlerde Yapılandırmacı Yaklaşımla Kavram Öğretimine Yönelik Model Geliştirme” adlı karma çalışmadır. Bu çalışmayla öğrencilerin seçilmiş olan kavramlara yönelik bilgi, algı ve başarı düzeylerinde artış olduğu ve kavram öğretimi için hazırlanan modelin Sosyal Bilgiler dersini desteklediği tespit edilmiştir(Tural, 2011).

III. BÖLÜM

3. YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın amacına uygun olarak kullanılan, yöntem, evren, örneklem, veri toplama aracı, verilerin analizi, geçerliği ve güvenirliği başlıkları yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi bir şekilde ve bütüncül bir bakış açısıyla ortaya konduğu ve nitel süreçlerin izlendiği araştırma türüdür. Nitel araştırma, daha çok yorumlayıcı bilim anlayışını benimsemektedir. İnsan gerçeği tamamıyla algılayamaz ve böylece bilgiyi yorumlar. Evren sürekli değişmektedir, bundan dolayı da sürekli geçerli bilgilerden söz edilemez. Bilgi, her defasında değişir ve kendisini yeniler. Nitel araştırmacılar, sezgiye ve tümevarıma başvurulması gerektiğini savunurlar(Yıldırım ve Şimşek, 1999).

Çalışmanın kavramsal çerçevesi için 100’e yakın çalışma incelenmiştir. Bu çalışmalara literatür taraması yöntemi ile ulaşılmıştır. Literatür tarama yöntemi; “belirli bir konuda yayınlanmış olabildiğince çok eserin derinlemesine ve sistematik olarak araştırılması ve incelenmesidir”. Bu yöntemi kullanan araştırmacı öncelikle konusu ile ilgili araştırma yapar. Konusu ile ilgili anahtar kelimeleri belirler ve atıf veri tabanından sonuçlar elde edilir. Elde edilen bu sonuçlar, işlenir ve kayıtlar kademeli olarak taranır(Köroğlu, 2015). Bu şekilde literatür taraması yapılmış olur.

Araştırmada; nitel araştırma yöntemi türlerinden olan doküman analizi yoluyla bilgiler toplanmıştır. Çalışmamızda öncelikle bir konu belirlenmiştir. Belirlenen konu Sosyal Bilgiler dersi için önemli olan ve gelecek araştırmalara ışık tutabilecek bir konu olmuştur. Daha sonra çalışmayı daha kolay araştırmak için anahtar kelimeler belirlenmiştir. Çalışmanın anahtar kelimeleri; kavram, sosyal bilimler, sosyal bilimler kavramları ve Sosyal Bilgilerdir. Bu anahtar kelimeler doğrultusunda çeşitli kaynaklardan bilgiler toplanmıştır. Toplanan bilgiler çeşitli sentezlerden geçirilmiştir. Çalışmalarla ilgili bilgiler toplanırken öncelikle güncel bilgiler tercih edilmiştir. Elde edilen bilgiler tekrar sentezden geçirilmiştir ve çalışma oluşturulmuştur.

3.2. Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini; 2022-2023 eğitim-öğretim yılında okutulan bütün 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır.

Araştırmada amaçlı örnekleme yöntemine gidilmiştir. Amaçlı örnekleme; önceden belirlenmiş bir dizi ölçüt vardır ve bu ölçütü karşılayan bütün durumlar çalışmasıdır. Ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir ya da önceden belirlenmiş ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 1999). Çalışmanın örneklemini; 4. Sınıf Tuna Yayınları, 5. Sınıf MEB Yayınları, 6. Sınıf ANADOL Yayıncılık ve 7. sınıf MEB olmak üzere 4 adet Sosyal Bilgiler ders kitabı oluşturmaktadır. 4. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı elektronik ortamdan indirilmiştir. 5, 6 ve 7. sınıf ders kitapları ise Suluova Cumhuriyet Ortaokulundan temin edilmiştir.

3.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada doküman (belge) incelemesi tekniğiyle bilgiler toplanmıştır. Doküman tekniği; “Önceden belirlenen resmi ve özel her türlü belgenin incelenmesidir”. Kitaplık taraması; yazılı belgelerin bulunduğu ortamlardır (Sönmez ve Alacapınar, 2014). Çalışmada kullanılan veriler; Ulusal Tez Merkezi, Google Akademi, Dergi Park, Milli Eğitim Bakanlığı, Amasya Üniversitesi Kütüphanesi veri tabanları üzerinden ve Amasya Suluova Cumhuriyet Ortaokulu’ndan alınmıştır. “Sosyal bilimler”, Sosyal Bilgiler”, “sosyal bilimler kavramları” ve “kavram” anahtar kelimeleriyle yapılan aramalar sonucunda çeşitli bilgilere ulaşılmıştır. Araştırma için belirlenen çalışmalar; yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları, makaleler, ders kitapları oluşturmaktadır. Belirlenen çalışmalar ön inceleme sonrasında çeşitli konulara ve yıllara göre ayrılarak incelenmiştir. Uygun bulunan çalışmalar incelenmeye ve değerlendirmeye alınmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Araştırma verileri analiz edilirken derinlemesine analiz türlerinden olan içerik analizi türü kullanılmıştır. Derinlemesine analiz; “Verilerin derinlemesine incelendiği ve derinlemesine yorumlandığı araştırma türüdür.” Derinlemesine analizde veriler öncelikle tanımlanır, sınıflandırılır ve en son bölümde kodlanır. İçerik analizi ise; metnin, belgenin içeriğinin derinlemesine irdelenmesidir. İrdelenen veriler; ilk önce sınıflandırılır, sınıflandırılan belgeler kendi içerisinde alt ve üst olmak üzere yapılara ayrılır(Sönmez ve Alacapınar, 2014).

İçerik analizinin çeşitli aşamaları vardır. Bunlar: seçme-indirgeme aşaması, gruplandırma aşaması, genelleştirme-soyutlaştırma aşaması, kuramla ilişkilendirme aşamasıdır(Gökçe, 2006) Bu çalışmada; belirlenen sosyal bilimler kavramlarının; 4, 5, 6 ve 7. sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki analizi yapılmaya çalışılmıştır. Ele alınan kavramların dolaylı veya doğrudan nasıl ele alındığı ortaya çıkarılmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarından toplamda 28 ünite incelenmiştir ve MEB 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki kazanımlar ve öğrenme alanları çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu şekilde müfredattaki sosyal bilimler kavramlarının analizi yapılmıştır.

3.5. Verilerin Geçerliliği ve Güvenirliği

Geçerlik; “Bir testin kullanım amacına uygunluk derecesidir. İçerik analizinde kategorilerin tanımlarıyla ölçülmektedir (Sönmez ve Alacapınar, 2014). Bu araştırmanın kategorilerinin tanımları, herkesçe paylaşılabilecek niteliktedir ve bu şekilde de çalışmanın geçerliliği sağlanmaya çalışılmıştır.

Güvenirlik; “Ölçme araçlarının ölçme hatalarından arınık olma derecesidir(Sönmez ve Alacapınar, 2014).” Güvenirlik için kategoriler belirlenmiştir ve çeşitli kodlar oluşturulmuştur. Daha sonra elde edilen bilgiler karşılaştırılmıştır. Veri toplama süreçlerine ve analizlerine ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Belirlenen çalışmaların kaybolmaması için ve sonradan kolaylıkla ulaşılabilmesi için bilgisayara indirilerek muhafaza edilmiştir. Bu şekilde çalışmanın güvenilirliği sağlanmaya çalışılmıştır.

IV. BÖLÜM

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde sosyal bilimler kavramları olan, “kültür, ekonomi, din, aile, ataerkil ve toplumsal cinsiyet, siyaset, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik, medya ve toplum” kavramlarıyla ilgili; 4, 5, 6 ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarından ve Sosyal Bilgiler öğretim programından elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

4.1. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarına Yönelik Bulgular

Bu bölümde dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan; “Herkesin Bir Kimliği Var (H.B.K.V), Geçmişimi Öğreniyorum (G.Ö), Yaşadığımız Yer (Y.Y), İyi Ki Var (İ.K.V), Üretimde Tüketime (Ü. T), İnsanlar ve Yönetim (İ.Y), Uzaktaki Arkadaşım (U.A) Üniteleri”; belirlenen sosyal bilimler kavramlarının doğrudan veya dolaylı olarak kullanımları analiz edilmiştir.

Tablo 5. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarının Analizi

Kavramlar	Üniteler					
	H.B.K.V	G.Ö	Y.Y	İ.K.V	Ü.T	İ.Y
Kültür		•				
Ekonomi					•	
Din						
Aile, Ataerkillik ve Toplumsal Cinsiyet	•	•				
Siyaset						•
Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik	○					○
Medya				○		
Toplum	•					

• =Doğrudan

○ =Dolaylı

Tablo 5’te görüldüğü üzere dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında, sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili genel olarak; kültür, ekonomi, aile, toplumsal cinsiyet, toplum kavramları doğrudan verilirken; siyaset, eşitsizlik ve medya ile ilgili kavramlar dolaylı olarak verilmiştir.

Kültür kavramı kitapta doğrudan ele alınan ve üzerinde durulan bir kavramdır. “Milli Kültür Öğelerimiz” adlı bir ünite alt başlığı bulunmaktadır. “Millet; dil, tarih ve kültür birliği olan insan topluluğudur. Uzun zamana yayılan yaşantıların sonucunda milli kültür oluşur. Kökleri tarihin derinliklerine uzanan Türk milleti zengin bir kültüre sahiptir. Misafirlere kahve ikram etmek, dini bayramlarda büyüklerin ellerini öpmek, hastaları ziyaret etmek, sünnet ve düğün törenleri yapmak mili kültür öğelerimizdendir. Ayrıca hepimizin evinde milli kültürümüzü yansıtan eşyalar ve sanat eserleri vardır. Kahve önemli kültür öğelerimizden biridir. Genç kızların çeyiz hazırlamaları ve sandıkta saklamaları Türk kültüründe bir gelenektir. Milli kültür öğelerimizi görebileceğimiz yerler ise etnografya müzeleridir. Bayramlar, çeşitli yöresel oyunlarımız kültürel öğelerimizdendir (Tüysüz, 2022, s.38-39)...”.

Ekonomi kavramı kitapta doğrudan ele alınan bir kavramdır. “Üretimden Tüketime” ünitesi içerisinde, “Ailemde ve Çevremde Ekonomik Faaliyetler” adlı bir ünite alt başlığı bulunmaktadır. “İnsan ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik olarak sürdürülen işlerin her birine ekonomik faaliyet denilmektedir. Ekonomik faaliyetlerin temeli üretime dayanmaktadır. Buğday yetiştirmek, ekmek yapmak, ayakkabı üretmek, kumaş dokumak ekonomik faaliyetlerdir. Ekonomide önemli faaliyetlerden biri madenciliktir. Taş kömürü Bartın, Karabük gibi illerin ekonomilerinde önemli yer tutmaktadır(Tüysüz, 2022, s.126-127)...”.

Aile ve toplumsal cinsiyet kavramları doğrudan ele alınan kavramlardır. Ünitenin konu başlıkları içerisinde, “Ailemin Tarihi” adlı bir başlık bulunmaktadır. “Aile, kökleri geçmişe doğru uzanan toplumsal bir kurumdur. Ailemizin geçmişinde evlilikler, akrabalık ilişkileri, doğumlar, ölümler ve göçler vardır. Aile bireyler birbirine güçlü akrabalık bağları ile bağlıdır. Aile birliğini ve akrabalık bağlarını devam ettirebilmek için ailemizin geçmişini bilmemiz gerekir. Aile tarihi hazırlanırken yazılı, görsel ve çeşitli kaynaklardan yararlanınız (Tüysüz, 2022, s.34).”

Toplumsal cinsiyet kavramı kitapta sadece cinsiyet olarak belirtilmiştir. “Eski kimliklerde olan kadınlar ve erkekler için farklı renkteki kimlikler, yerini tek tip kimliğe bırakmıştır. Vatandaşların cinsiyet bilgileri kimliklerinde cinsiyet bölümünde erkekler için E, kadınlar için K yazılarak belirtilmiştir(Tüysüz, 2022, s.14)...”.

Toplum kavramı kitapta doğrudan yer alan bir kavramdır. “Sosyal Bilgiler; insanın hak, ödev ve sorumluluklarını belirterek onu toplumsal hayata hazırlamaktadır. Aile kökleri geçmişe doğru uzanan toplumsal bir kurumdur. Sorumluluk duygusu olan bireyler topluma ve kendilerine faydalı olurlar (Tüysüz, 2022, s.10-34-162)...”. Toplum kavramı, Sosyal Bilgiler kitabında birçok yerde ele alınmıştır. Daha çok toplumun işlevleri ve özellikleriyle ilgili bireylere yarar sağlayacak konular verilmiştir.

Tablo 5’e bakıldığında; siyaset, eşitsizlik ve medya kavramı dolaylı olarak ders kitabında yer aldığı görülmektedir.

Siyaset kavramıyla ilgili olarak; cumhuriyet, özgürlük ve bağımsızlık kavramlarına kitapta yer verilmiştir. “Cumhuriyet bir yönetim şeklidir. Halkın seçtiği kişiler tarafından yönetilmesidir. Cumhuriyet, özgürlüktür, kurtuluştur, diriliştir, birliktir, her şeydir(Tüysüz, 2022, s.169).”

Eşitsizlik kavramıyla ilgili olarak, çocuk haklarına yer verilmiştir. “Önemli çocuk haklarından biri eşitliktir. Çocuklar dili, dini, rengi, cinsiyeti veya soyu nedeniyle ayrımcılığa uğramamalıdır. Duygu ve düşüncelerini serbestçe ifade edebilmeli ve başka çocuklarla bir araya gelebilmelidir(Tüysüz, 2022, s.156).”Bu bölümde, direkt olarak toplumsal eşitsizlik kavramı ele alınmamıştır. Dolaylı olarak, toplumsal eşitsizlik kavramına vurgu yapılmıştır.

Medya kavramıyla ilgili olarak, iletişim ve kitle iletişim araçlarına yer verilmiştir. “Günümüzde bayram ziyaretleri sosyal medya aracılığıyla yapılmaktadır (Tüysüz, 2022, s.43).”Bu bölümde; medya kavramı, sadece iletişim konusuyla alakalı olarak yer verilmiştir.

Tablo 5’e bakıldığında Sosyal Bilgiler ders kitabında sosyal bilimler kavramlarından; din, ataerkillik ve toplumsal tabakalaşma ile ilgili kavramlara doğrudan ya da dolaylı olarak yer verilmemiştir.

4.2. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarına Yönelik Bulgular

Bu bölümde beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan; “Toplum İçinde Ben (T.İ.B), Ülkem, Kültürüm ve Tarihim (Ü. K. T), Yaşadığımız Yer (Y. Y.), Teknoloji ve Yaşam (T. Y.), Üretimden Tüketime (Ü. T), Toplum İçin Çalışanlar (T. İ. Ç) ve Küresel Etkileşim (K. E) Üniteleri”; belirlenen sosyal bilimler kavramları olan “kültür, ekonomi, din, aile, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet, siyaset, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik, medya, toplum” kavramları bağlamında analiz edilmiştir. Bu analiz aşağıdaki tabloda doğrudan ya da dolaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 6. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarının Analizi

Kavramlar	Üniteler						
	T.İ.B	Ü.K.T	Y.Y	T.Y	Ü.T	T.İ.Ç	K.E
Kültür		•					
Ekonomi			•		•		•
Din							
Aile, Ataerkillik ve Toplumsal Cinsiyet	•						
Siyaset						•	
Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik	•						
Medya				•			
Toplum	•				•	•	

• =Doğrudan

○ =Dolaylı

Tablo 6’da görüldüğü üzere beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında; sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili genel olarak kültür, ekonomi, aile, medya ve toplum ile ilgili kavramlar doğrudan verilirken; siyaset ve eşitsizlik kavramlarına dolaylı olarak yer verilmiştir.

Kültür kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. “Ülkem, Kültürüm ve Tarihim” adlı ünite bulunmaktadır. “Sosyal Bilgiler dersi ile hem tarihimizi hem de kültürümüzü öğrenme fırsatı buluruz. Kültürümüzü ve tarihimizi öğrenmek ise ulusal bilincimizi gelişmesini sağlamaktadır. Milletçe kutladığımız bayramlar kültürel değerlerimizdendir. Ülkemiz kültürel açıdan, zengin bir kültüre sahiptir. Türküler ülkemizin kültürel değerlerinden biridir. Türkü kültürü bizi birleştirir ve ortak duygularda buluşturur (Evirgen, Özkan, ve Öztürk, 2022, s13,51,54)...”.

Ekonomi kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. “İnsanların ihtiyaçları, ekonominin doğmasına neden olmuştur. İnsanlar, çeşitli ekonomik faaliyetlerde çalışarak ürünler elde ederler. Farklı coğrafi özelliklere sahip olan ülkemizde ise ekonomik faaliyetlerde çeşitlilik vardır. Bir bölgenin ekonomik faaliyetlerini, o bölgenin coğrafi özellikleri belirlemektedir. Bunlar; bir ülkenin; yer şekilleri, iklimi, yer altı ve yer üstü zenginlikleri gibi faktörlerdir.

Ülkeyi ve ekonomiyi bu faktörler doğrudan etkilemektedir (Evirgen, Özkan, ve Öztürk, 2022, s.118)...”.

Aile kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. “Ailemiz, içinde yer aldığımız ilk ve en önemli gruptur. Ailemiz sevgiyle büyüdüğümüz yuvamızdır; bizi hayata hazırlar. Sağlıklı bir şekilde büyümemiz mutlu, demokratik ve iş bölümünün olduğu bir ailede gerçekleşir. Ailede hepimizin görev ve sorumlulukları vardır. Dengeli ve sağlıklı beslenmemizi sağlamak anne ve babamızın göreviyken; eşyalarımızı derli toplu kullanmak bizim görev ve sorumluluğumuz altındadır (Evirgen, Özkan, ve Öztürk, 2022, s.21)...”.

Medya kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. “İhtiyaç duyduğumuz bilgilere Genel Ağ’ın yanı sıra gazete, radyo, televizyon gibi medya araçlarıyla da ulaşabilmekteyiz. Bu medya araçlarıyla ulaşılan bilgiler yanlış veya eksik olabilir. Bu nedenle iyi bir medya okuryazarı olmalı, medya araçlarının ilettiği mesajları doğru anlamalı, mesajların yanlış bilgiler sunabileceğini, bizi yanlış yönlendirebileceğini unutmamalıyız. İhtiyaç duyduğumuz bilgiye ulaşmak için medya araçlarının doğruluğunu ve güvenilirliğini sorgulamalıyız (Evirgen, Özkan, ve Öztürk, 2022, s.100)”.

Toplum kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. “Toplum İçinde Ben” ve “Toplum İçin Çalışanlar” olmak üzere iki ünite başlığı bulunmaktadır. “Günümüz toplumları geçmiş toplumlarla kıyaslandığında pek çok konuda daha şanslı görülmektedir. Geçmişte toplumların yaşadığı pek çok soruna günümüzde çözüm bulunmuştur. Zaman içerisinde toplumların ilgi ve ihtiyaçları değişmektedir(Evirgen, Özkan, ve Öztürk, 2022, s.138)...”.

Tablo 6’da görüldüğü üzere, siyaset ve eşitsizlik kavramları dolaylı olarak ders kitaplarında yer almıştır.

Siyasetle ilgili olarak yönetim birimleri, katılım hakkı, düşünce özgürlüğü, seçim, egemenlik, bağımsızlık gibi kavramlar kullanılmıştır. “Belediyeler yerel seçimlerde belirlenen belediye başkanı tarafından yönetilir. Belediye başkanı, belediye meclisinde demokratik şekillerde konuları görüşerek karar alır. Bayrağımız, İstiklal Marşımız, Türkçemiz, başkentimiz, paramız, Meclisimiz bağımsızlığımızın ve milli egemenliğimizin sembolleridir(Evirgen, Özkan, ve Öztürk, 2022, s.156,162)”.

Eşitsizlikle ilgili olarak daha çok eşitlik kavramıyla ilgili bilgiler bulunmaktadır. “Dünyadaki bütün çocuklar dil, din, ırk, renk, cinsiyet ayrımı olmaksızın eşit haklara sahiptir (Evirgen, Özkan, ve Öztürk, 2022, s.31)”.

Tablo 6’ya bakıldığında beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabından; din, ataerkillik, toplumsal cinsiyet ve toplumsal tabakalaşma kavramlarından doğrudan veya dolaylı bulgu elde edilememiştir.

4.3. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal

Bilimler Kavramlarına Yönelik Bulgular

Bu bölümde altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan, “Biz ve Değerlerimiz (B.D), Tarihe Yolculuk (T.Y), Yeryüzünde Yaşam (Y.Y), Bilim ve Teknoloji Hayatımızda (B.T.H), Üretiyorum, Tüketiyorum, Bilinçliyim (Ü.T.B), Yönetime Katılıyorum (Y.K) ve Uluslararası İlişkilerimiz (U.İ) Üniteleri”; belirlenen sosyal bilimler kavramları olan “kültür, ekonomi, din, aile, ataerkil ve toplumsal cinsiyet, siyaset, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik, medya, toplum” kavramları bağlamında analiz edilmiştir. Bu analiz aşağıdaki tabloda doğrudan ya da dolaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 7. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarının Analizi

Kavramlar	Üniteler						
	B.D	T.Y	Y.Y	B.T.H	Ü.T.B	Y.K	U.İ
Kültür	•	•					•
Ekonomi		•	•	•	•		
Din	•	•				○	
Aile, Ataerkil ve Toplumsal Cinsiyet	•					•	
Siyaset						•	•
Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik		○				○	
Medya						•	•
Toplum	•			○		•	○

• = Doğrudan

○ = Dolaylı

Tablo 7’de görüldüğü üzere altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili genel olarak kültür, ekonomi, aile, toplumsal cinsiyet, siyaset, medya ile ilgili kavramlar doğrudan verilmiştir. Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik kavramları dolaylı olarak verilmiştir. Kitapta; din ve toplum kavramları ise dolaylı ve doğrudan olmak üzere iki şekilde de ele alınmıştır. Sosyal bilim kavramlarının ataerkillik haricinde tümü doğrudan veya dolaylı olarak kitapta yer almıştır.

Kültür kavramı kitapta doğrudan ele alınan bir kavramdır. “Popüler Kültür ve Biz” adlı bir ünite konu başlığı bulunmaktadır. “Kültür, bir toplumun diğer toplumlardan farklı kılan, geçmişten beri değişerek devam eden, kendine özgü sanatı, inançları, örf ve adetleri, anlayış ve davranışları ile onun kimliğini oluşturan yaşayış ve düşünüş tarzıdır. Toplumun ayırt edici niteliklerinden oluşan kültür, günümüzle iç içe geçmiş durumdadır.(Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.49)...”.

Ekonomi kavramı dört üniteye doğrudan verilmeye çalışılmıştır. “İnsanların yaptıkları işlerin tümü ekonomik faaliyetleri oluşturmaktadır. İnsanların ilk çağlardan beri yaptığı en temel ekonomik faaliyet tarımdır. Diğer ekonomik faaliyet ise hayvancılıktır. Hayvanların ürünlerinden, gücünden yararlanılmasına dayanan ekonomik faaliyetlere hayvancılık denir(Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.120-121)...”.“Ekonomi, insanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini paylaşma ve bu faaliyetlerden doğan ilişkileri inceleyen bilim dalıdır. Örnek olarak ülkelerin diğer ülkelerle yaptıkları ithalat (dış alım) ve ihracat (dış satım) ekonomi biliminin konusudur(Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.138)...”.

Din kavramı kitapta doğrudan ele alınan bir kavramdır. “Toplumumuzun sahip olduğu ortak kültür mirasına baktığımızda İslam dininin etkisi görülmektedir. İncamız bütün yaşantımızı etkilemiş, davranışlarımıza ve sözlerimize yansımıştır. Örf ve adetlerimizde, konuşma biçimimizde, giyimimizde, aile içi ilişkilerimizden tutun da toplumsal ilişkilerimize varıncaya kadar her türlü gelenek ve yaşama biçimimizde dinin etkisi vardır. Atasözleri ve deyimlerimizin dinimizin pek çok emrini yansıttıkları görülür. ‘Doğrunun yardımcısı Allah’tır, Allah akıl versin, Allah bağışlasın’ cümleleri önemli deyim ve atasözlerindendir (Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s18-19)...”.

Aile ve toplumsal cinsiyet kavramları kitapta doğrudan yer almıştır. Aileyle ilgili olarak ailenin toplum için önemi konuları ele alınmıştır. “Yardımlaşma ve dayanışma toplumun temel taşı olan ailede başlar. Aile bireyleri içerisinde sevgi, anlayış, paylaşma gibi değerlerin oluşmasında yardımlaşma ve dayanışma önemli rol oynar (Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.34)...”.

Toplumsal cinsiyet kavramıyla ilgili cinsiyet ayrımcılığı konusu ele alınmıştır. “Cinsiyet ayrımcılığı, genel anlamda bireylere cinsiyetlerinden dolayı toplumda adaletsiz bir biçimde davranılmasıdır. Günümüzde kadınların sosyal ve ekonomik yaşamda aldıkları roller artmış olmasına rağmen, üst yönetim kademelerine erkekler kadar ulaşamadıkları görülmektedir. Yaşanılan bu olumsuzlukları azaltmak ve bitirmek için toplumda cinsiyet ayrımcılığını ortadan kaldırmaya yönelik programlar ve çalışmalar düzenlenmelidir.

Toplumsal cinsiyet ve kadın sorunlarına duyarlı programlar desteklemeli, erkek ve kadınların da benimseyeceği uygulamalar ortaya konmalıdır (Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.222).”.

Siyaset kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. “Yönetime Katılıyorum” ünitesi doğrudan siyaset kavramıyla ilgili olan bir ünedir. Yönetim biçimleri, demokrasi, haklarımız doğrudan siyasetle ilgili kavramlardır. “Demokrasi halkın seçme ve seçilme hakkını kullandığı ve kendisinin mecliste araçlar ile temsil edildiği bir yönetim anlayışıdır. Demokrasi anlayışı cumhuriyet rejiminde en güzelde şekilde yaşanır. Demokrasilerde halk, yöneticilerini kendisi seçer (Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.192)...”. Bunlar haricinde monarşi, oligarşi, teokrasi, cumhuriyet yönetim biçimleri açıklanmıştır.

Medya kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. “Medya, toplumda sözlü veya yazılı haber alma imkânı sağlayan televizyon, Genel Ağ, radyo, gazete, dergi vb. kitle iletişim araçlarının oluşturduğu basın yayın organlarına denir. Medya toplumun yönlendirilmesi ve kamuoyu oluşturmada etkin bir güçtür (Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.206)...”.

Toplum kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. “Toplumdaki Rollerim” adlı bir ünite konu başlığı bulunmaktadır. “Her toplum birbirinden farklı özelliklere sahip bireylerden oluşmaktadır. Toplumda bağımsız yaşayabilmek için birtakım özel önlemlere ve desteğe ihtiyaç duyan bireylere özel gereksinimli birey denilmektedir. Toplumda bu bireylere karşı bir takım ön yargılar görülebilmektedir (Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.29)...”.

Tablo 7’de görüldüğü üzere din, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik, medya ve toplum kavramları dolaylı olarak ders kitaplarında yer almıştır.

Din ile ilgili yönetim şekillerinden, teokrasi ele alınmıştır. “Teokrasi, devlet ve toplum kurallarının din kurallarına göre belirlendiği yönetim şeklidir. Yöneticiler din adamlarıdır ve Tanrı adına ülkeyi yönettikleri savunulur (Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.195)...”.

Toplumsal tabakalaşma ile ilgili kölelik, sınıf farklılıkları konuları ele alınmıştır. “Türklerde toplumun en küçük parçası aile idi. Aileler birleşip boyları, boylar birleşip budunu, budunlar birleşip devleti meydana getirir. Sınıf farklılıkları ve kölelik yoktur. Tek eşli evlilik vardı. Kadın hem devlet yönetiminde hem de sosyal hayatta önemli bir role sahipti (Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.60).”.

Eşitsizlik ile ilgili, İslamiyet öncesindeki toplumların durumu ele alınmıştır. “İslamiyet öncesinde toplumlarda güçlünün sözünün geçtiği, sosyal hayatta eşitsizliğin hâkim olduğu bir Arabistan vardı. Araplar kabileler halinde yaşırdı. Her kabile kendisini üstün görür. Aralarında oluşan kan davalarından dolayı ise birbirleriyle sürekli mücadele ederdi. Kız

çocuklarına değer verilmez, köleleştirilen insanlar bir eşya gibi alınıp satılır (Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.65).”.

Toplum ile ilgili sosyoloji disiplininin tanımı ele alınmıştır. “Toplum olaylarını, insanın sosyal ve kültürel faaliyetlerini inceleyen bilimlerin ortak adına sosyal bilimler denir. Sosyoloji toplum bilimidir (Yıldırım, Kaplan, Kuru, ve Yılmaz, 2022, s.136-137)...”.

Tablo 7’ye bakıldığında sosyal bilimler kavramlarından ataerkillik kavramının doğrudan ya da dolaylı olarak yer almadığı görülmektedir.

4.4. Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarına Yönelik Bulgular

Bu bölümde yedinci sınıf ders kitaplarında yer alan; “İletişim ve İnsan İlişkileri (İ.İ.İ), Türk Tarihinde Yolculuk (T.T.Y), Nüfus ve Yerleşme (N.Y), Zaman İçinde Bilim (Z.İ.B), Ekonomi ve Sosyal Hayat (E.S.H), Yaşayan Demokrasi (Y.D) ve Ülkeler Arası Köprüler (Ü.A.K) Üniteleri”; belirlenen sosyal bilimler kavramları olan “kültür, ekonomi, din, aile, ataerkil ve toplumsal cinsiyet, siyaset, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik, medya, toplum” kavramları bağlamında analiz edilmiştir. Bu analiz, aşağıdaki tabloda doğrudan ya da dolaylı olarak gösterilmiştir.

Tablo 8. Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Yer Alan Sosyal Bilimler Kavramlarının Analizi

Kavramlar	Üniteler						
	İ.İ.İ	T.T.Y	N.Y	Z.İ.B	E.S.H	Y.D	Ü.A.K
Kültür		○			○		
Ekonomi		○	●	○	●	●	●
Din		○	○			○	
Aile,	●					●	
Ataerkil ve							
Toplumsal							
Cinsiyet							
Siyaset						●	
Toplumsal						●	●
Tabakalaşma							
ve Eşitsizlik							
Medya	●				●		
Toplum	●	●					

● =Doğrudan

○ =Dolaylı

Tablo 8’de görüldüğü üzere yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında; sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili genel olarak aile, siyaset, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik ve toplum kavramları doğrudan verilmiştir. Kitapta; kültür ve din kavramları dolaylı olarak yer verilmiştir. Ekonomi ve medya kavramları ise hem dolaylı hem de doğrudan olarak ele alınmıştır.

Ekonomi kavramı kitapta doğrudan ve dolaylı olarak yer almıştır. “Ekonomi ve Sosyal” hayat adlı bir ünite bulunmaktadır. “Ekonomi: İnsanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini bölüşme biçimlerinin ve bu faaliyetlerden doğan ilişkilerin bütünüdür (MEB, 2022, s. 149)...”.Ekonomi kavramıyla ilişkilendirilebilecek kavramlar: Coğrafi Keşifler, Sömürgecilik, vb. kavramlardır. “Coğrafi keşif, yeni kıta ve ticaret yollarının bulunmasına denilmektedir. Sömürgecilik, Genellikle bir devletin başka bir ulusları, devletleri, toplulukları siyasal ve ekonomik egemenliği altına alarak yayılması veya yayılmayı istemesidir (Açıl, Güvenç, Hayta, ve Kılıç, 2022, s.66)...”.

Aile kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. Birinci ünite olan “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde; sosyal bilgiler değerlerinden olan, aile birliğine önem verme değeri verilmeye çalışılmaktadır. “Aile, evlilik ve kan bağına dayanan toplum içindeki en küçük birliktir. İnsanlar bir aile içinde dünyaya gelir, büyür ve kendine ait bir karakter oluşturur. Bu nedenle çocuğun kişilik kazanmasında anne, baba ve diğer aile üyelerinin tutum ve davranışları önemlidir. Demokrasi kültürü açısından bakıldığında ise birey, ailede ne kadar demokratikse toplum hayatında ve devletle ilişkilerinde de o kadar demokratik olur. O yüzden demokratikleşmeye ilişkin süreç, tabandan yani bireyden ve aileden başlamalıdır (MEB, 2022, s.196)...”.

Siyaset kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. Siyasetle ilgili olarak yönetim biçimlerinden demokrasi ele alınmıştır.“Demokrasi, halkın egemenliğine dayanan bir yönetim şeklidir. Demokrasi, insanın sırf insan olmasından dolayı sahip olduğu ha ve hürriyetlerini kullanmasına olanak sağlayan bir yönetim şeklidir. Demokrasi temeline dayalı hükümetlerde egemenlik; halka, halkın çoğunluğuna aittir. Demokrasi ilkesi egemenliğin millette olduğu, başka yerde olmayacağını gerekli bulur. Bu bakımdan demokrasi ilkesi siyasi kuvvetin, egemenliğin kaynağına ve yasallığına değinmektedir (Açıl, Güvenç, Hayta, ve Kılıç, 2022, s.176)...”.

Toplumsal tabakalaşma kavramı kitapta doğrudan yer almıştır, Toplumsal tabakalaşmayla ilgili olarak bazı toplumlardaki tabakalaşmalardan olan Kast Sistemine yer verilmiştir. “Kast: Ayrıcalıklar bakımından yukarıdan aşağıya doğru kesin ölçülerle

sınırlıdır.Kast Sistemi en koyu biçimiyle Hindistan’da görülen toplumsal sınıfların her biridir. Bu sistem, bireysel ve sosyal haklar ile özgürlükler açısından toplum içinde uçurumlar oluşmasına neden olmaktadır ancak dini temellere dayandığından ve Hindu kültürünün bir parçası olduğu için ciddi bir tepkiyle karşılaşmadan varlığını sürdürmektedir. Görüldüğü gibi dünyanın her yerinde toplumsal eşitlik bulunmamaktadır (Açıl, Güvenç, Hayta, ve Kılıç, 2022, s.212).”

Eşitsizlik kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. Kitapta eşitsizlik kavramıyla ilgili olarak, kölelik konusuna yer verilmiştir. “Köleliğin olduğu dönemlerde eşitsizlik, kölelik kalktıktan sonra dil, din, ırk ve cinsiyet ayrımı olarak günümüzde devam etmektedir (Açıl, Güvenç, Hayta, ve Kılıç, 2022, s.195).”

Toplum kavramı kitapta doğrudan yer almıştır. “Osmanlı toplum yapısı: Osmanlı Devleti’nde toplum dini, dili, ırkı bakımından farklı insanlardan meydana gelmektedir. Toplum yönetenler ve yönetilenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Açıl, Güvenç, Hayta, ve Kılıç, 2022, s.44)...”.

Medya kavramı kitapta doğrudan ve dolaylı olarak yer almıştır. “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesinde verilmek istenen beceriler içerisinde medya okuryazarlığı becerisi bulunmaktadır. “Medya: Kitlelerle iletişimi sağlayan radyo, televizyon, gazete ve dergi gibi basın yayın organlarının ortak adıdır (Açıl, Güvenç, Hayta, ve Kılıç, 2022, s.22)...”.

Tablo 8’de görüldüğü üzere, kültür ve din kavramları kitapta dolaylı olarak yer almıştır. Kültür, sadece kavram olarak kitapta geçmektedir. İçerik olarak bir bulgu elde edilmemiştir.

Din kavramıyla ilgili olarak kitapta laiklik konusu ele alınmıştır.“Laiklik: Devlet ve din işlerinin ayrıldığı, devletin, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından yansız olmasıdır. Devlet toplumdaki dinlere eşit mesafede durarak bütün inançların özgürce yaşanması için gerekli tedbirleri alır. Laik devlette yasalar, dini kurallara göre değil, çağdaş hukuk kurallarına dayandırılır (Açıl, Güvenç, Hayta, ve Kılıç, 2022, s.190)...”.

Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler kitabında ataerkillik ve toplumsal cinsiyet kavramlarına doğrudan veya dolaylı olarak yer verilmemiştir.

4.5. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Kültür Kavramının Kullanım

Sıklığına İlişkin Bulgular

Bu bölümde; dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında kültür kavramının kullanım sıklığına ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 9. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Kültür Kavramının Kullanım Sıklığı

Sınıflar	Kültür Kavramının Kullanım Sayısı
Dördüncü Sınıf	28
Beşinci Sınıf	31
Altıncı Sınıf	57
Yedinci Sınıf	34
Toplam	150

Tablo 9’da görüldüğü üzere; dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplam 150 kez kültür kavramı kullanılmıştır. Altıncı sınıfta kültür kavramı, 57 kez kullanılmıştır. Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabı, kültür kavramının en çok kullanıldığı ders kitabıdır. Daha sonra 34 kez yedinci sınıfta, 31 kez beşinci sınıfta kültür kavramı kullanılmıştır. Kültür kavramı en az dördüncü sınıfta kullanılmıştır. Dördüncü sınıfta kültür kavramı 28 kez kullanılmıştır.

4.6. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Ekonomi Kavramının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular

Bu bölümde; dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki, ekonomi kavramının kullanım sıklığına ve kullanım sayısına ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 10. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Ekonomi Kavramının Kullanım Sıklığı

Sınıflar	Ekonomi Kavramının Kullanım Sayısı
Dördüncü Sınıf	37
Beşinci Sınıf	88
Altıncı Sınıf	165
Yedinci Sınıf	187
Toplam	477

Tablo 10’da görüldüğü üzere; dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplam 477 kez ekonomi kavramı kullanılmıştır. Ekonomi kavramı en çok yedinci sınıfta kullanılmıştır. Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında, ekonomi kavramı toplamda 187 kez kullanılmıştır. Ekonomi kavramı altıncı sınıfta; 165 kez kullanılırken; beşinci sınıfta ise 88 kez kullanılmıştır. Ekonomi kavramının en az kullanıldığı sınıf ise dördüncü sınıftır. Dördüncü sınıfta ekonomi kavramının 37 kez kullanıldığı görülmektedir.

4.7. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Din Kavramının Kullanım

Sıklığına İlişkin Bulgular

Bu bölümde dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki din kavramının kullanım sıklığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 11. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Din Kavramının Kullanım Sıklığı

Sınıflar	Din Kavramının Kullanım Sayısı
Dördüncü Sınıf	1
Beşinci Sınıf	0
Altıncı Sınıf	23
Yedinci Sınıf	26
Toplam	50

Tablo 11’de görüldüğü üzere; dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplam 50 kez din kavramı kullanılmıştır. En çok din kavramını yedinci ve altıncı sınıfta kullanılmıştır. Yedinci sınıfta 26 kez, altıncı sınıfta ise 23 kez kullanılmıştır. Dördüncü sınıfta din kavramı bir kez kullanılmıştır. Din kavramı, beşinci sınıfta ise hiç kullanılmamıştır.

4.8. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Aile, Ataerkillik ve Toplumsal

Cinsiyet Kavramlarının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular

Bu bölümde dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki aile, ataerkil ve toplumsal cinsiyet kavramlarının kullanım sıklığı analiz edilmiştir.

Tablo 12. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Aile Kavramının Kullanım Sıklığı

Sınıflar	Aile Kavramının Kullanım Sayısı
Dördüncü Sınıf	108
Beşinci Sınıf	48
Altıncı Sınıf	49
Yedinci Sınıf	53
Toplam	258

Tablo 12’de görüldüğü üzere; dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplam 258 kez aile kavramı kullanılmıştır. En çok aile kavramı dördüncü sınıfta 108 kez kullanılmıştır. Daha sonra yedinci sınıfta 53 kez; altıncı sınıfta 49 kez kullanılmıştır. En az aile kavramı 48 kez beşinci sınıfta kullanılmıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ataerkil kavramına rastlanılmamıştır. Toplumsal cinsiyet kavramı ise sadece altıncı sınıf ders kitabında bir kez kullanılmıştır.

4.9. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Siyaset Kavramının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular

Bu bölümde dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki siyaset kavramının kullanım sıklığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 13. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Siyaset Kavramının Kullanım Sıklığı

Sınıflar	Siyaset Kavramının Kullanım Sayısı
Dördüncü Sınıf	0
Beşinci Sınıf	1
Altıncı Sınıf	3
Yedinci Sınıf	14
Toplam	18

Tablo 13'te görüldüğü üzere; dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplam 18 kez siyaset kavramı kullanılmıştır. En çok siyaset kavramı yedinci sınıfta kullanılmıştır. Yedinci sınıftaki siyaset kavramının kullanım sıklığı 14'tür. Daha sonra 3 kez altıncı sınıfta; 1 kez beşinci sınıfta kullanılmıştır. Dördüncü sınıfta siyaset kavramına rastlanılmamıştır.

4.10. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Toplumsal Tabakalaşma ve Eşitsizlik Kavramlarının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular

Bu bölümde dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik kavramlarının kullanım sıklığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Kitaplarda toplumsal tabakalaşma kavramına rastlanılmamıştır. Eşitsizlik kavramı, sadece altıncı sınıf ders kitabında 2 kez kullanılmıştır.

4.11. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Medya Kavramının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular

Bu bölümde dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki medya kavramının kullanım sıklığı analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 14. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Medya Kavramının Kullanım Sıklığı

Sınıflar	Medya Kavramının Kullanım Sayısı
Dördüncü Sınıf	2
Beşinci Sınıf	13
Altıncı Sınıf	32
Yedinci Sınıf	17
Toplam	64

Tablo 14’te görüldüğü üzere; dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında medya kavramı toplamda 64 kez kullanılmıştır. Medya kavramı en çok altıncı sınıfta kullanılmıştır. Altıncı sınıfta 32 kez kullanılmıştır. Daha sonra ise 17 kez yedinci sınıfta; 13 kez beşinci sınıfta kullanılmıştır. Medya kavramı, en az dördüncü sınıfta kullanılmıştır ve toplamda iki kez kullanımı bulunmaktadır.

4.12. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Toplum Kavramının Kullanım Sıklığına İlişkin Bulgular

Bu bölümde dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarındaki toplum kavramının kaç defa geçtiği analiz edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 15. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Medya Kavramının Kullanım Sıklığı

Sınıflar	Toplum Kavramının Kullanım Sayısı
Dördüncü Sınıf	19
Beşinci Sınıf	107
Altıncı Sınıf	181
Yedinci Sınıf	157
Toplam	464

Tablo 15’te görüldüğü üzere; dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplum kavramı toplamda 464 kez kullanılmıştır. Toplum kavramı en çok altıncı sınıfta kullanılmış olup; kullanım sıklığı 181’dir. Daha sonra ise 157 kez yedinci sınıf; 107 kez beşinci sınıf olmuştur. En az kullanılan sınıf ise dördüncü sınıf olmuştur ve toplamda 19 kez toplum kavramı kullanılmıştır.

4.13. Sosyal Bilgiler Kazanımlarında ve Öğrenme Alanlarında Kullanılan Sosyal Bilimler Kavramlarına İlişkin Bulgular

Sosyal Bilgiler dersi; içeriğinde birçok öğrenme alanı ve kazanımı bulundurmaktadır. Bu bölümde, müfredatta yer alan öğrenme alanlarına ve kazanımlarına yer verilmiştir.

Belirlenen sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili bulgular; analiz edilmiştir.

4.13.1. Dördüncü Sınıf Sosyal Bilgiler Kazanımlarında ve Öğrenme Alanlarında Kullanılan Sosyal Bilimler Kavramlarına İlişkin Bulgular

Aşağıda Sosyal Bilgiler dersi dördüncü sınıf öğrenme alanlarına ve öğrenme alanlarındaki kazanımlara yer verilmiştir. Kazanımlarda sosyal bilimler kavramlarının, ilgili alanlardaki kullanımları, analiz edilmiştir ve çeşitli bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 16. Dördüncü Sınıf Öğrenme Alanları ve Kullanılan Kavramların Analizi

Öğrenme alanları	Kullanılan kavramlar
Birey ve Toplum	Aile, toplum, toplumsal cinsiyet, medya
Kültür ve Miras	Kültür, aile
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Medya
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi
Etkin Vatandaşlık	Aile, toplum, siyaset
Küresel Bağlantılar	Kültür

Tablo 16’da görüldüğü üzere dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında ve kazanımlarında; aile, toplum, toplumsal cinsiyet, medya, kültür, ekonomi ve siyaset kavramlarına yer verilmiştir.

“Birey ve Toplum” öğrenme alanında 5 adet kazanım bulunmaktadır. “Resmi kimlik belgesini inceleyerek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” Dördüncü sınıfın bu kazanımı bireyin kimliğini öğrenmesine ilişkin bilgiler açıklanmaktadır. Kimlik bilgileri ele alınmıştır ve bireyin toplumdaki yeri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kimliklerin içerisinde; bireyin adı, soyadı, T.C kimlik numarası, doğum tarihi, cinsiyeti, anne ve babasının adları gibi bilgiler yer almaktadır. Bu kazanımla aile toplum ve toplumsal cinsiyet kavramları üzerinde durulmuştur. “Yaşamına ilişkin belli başlı olayları kronolojik sıraya koyar.” Bu kazanım doğrultusunda bireyin geçmişindeki belirgin olayları sıralaması sağlanır. Bireyin aile durumu ve yaşantısı, toplum içerisinde yeri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kazanım doğrultusunda aile, toplum kavramları dolaylı veya doğrudan olarak ele alınmıştır. “Bireysel ilgi, ihtiyaç ve yeteneklerini tanır.” Bu kazanımla bireyin topluma uyumu ve sosyal becerisi geliştirilmeye çalışılmıştır. “Kendini farklı özelliklere sahip bireylerin yerine koyar.” ve “Diğer bireylerin farklı özelliklerini saygıyla karşılar”. Bu kazanımlarda toplumsal farklılıkların olmadığı, her bireyin eşit olduğu, bireysel farklılıklara saygı duyulması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu iki kazanım daha çok dolaylı olarak eşitsizlik kavramıyla

ilgilidir. Beş kazanım doğrultusunda sosyal bilimlerle ilgili dört kavramın öne çıktığı görülmektedir. Bunlar; aile, toplumsal cinsiyet, toplum ve eşitsizlik kavramlarıdır.

“Kültür ve Miras” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Sözlü, yazılı, görsel kaynaklardan ve nesnelerden yararlanarak aile tarihi çalışması yapar.” Bu kazanımda aile kavramı derinlemesine üzerinde durulmuştur. “Ailesi ve yakın çevresindeki milli kültürü yansıtan öğeleri araştırarak örnekler verir.” Bu kazanımla, yakın çevre tarihi ve milli kültür konularına yer verilmiştir. “Geleneksel çocuk oyunlarını değişim ve süreklilik açısından günümüzdeki oyunlarla karşılaştırır.” Bu kazanımda kültürdeki oyunlar ele alınmıştır. “Milli Mücadele kahramanlarının hayatlarından hareketle Milli Mücadele’nin önemini kavrar.” Bu kazanım daha çok tarihle ilgilidir ve sosyal bilimlerden belirlenen kavramlarla ilgili bir bulguya rastlanmamıştır. Kültür ve Miras öğrenme alanı daha çok sosyal bilim kavramlarından kültür ve aile kavramlarını ele almıştır.

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında 6 kazanım bulunmaktadır. “Çevresindeki herhangi bir yerin konumuyla ilgili çıkarımlarda bulunur.” “Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokisini çizer.” “Yaşadığı çevredeki doğal ve beşeri unsurları ayırt eder.” “Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır.” “Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.” “Doğal afetlere yönelik gerekli hazırlıkları yapar.” Bu öğrenme alanındaki kazanımlarda, sosyal bilim kavramlarıyla ilgili bulgulara rastlanmamıştır.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır. “Çevresindeki teknolojik ürünleri, kullanım alanlarına göre sınıflandırır.” “Teknoloji ürünlerin geçmişteki ve bugünkü kullanımlarını karşılaştırır. Bu kazanımda teknolojinin olumlu ve olumsuz özellikleri üzerinde durulmuştur. Kullanılan medya araçlarının neler olduğu açıklanmıştır. “Kullandığı teknolojik ürünlerin mucitleri ve bu ürünlerin zaman içerisindeki gelişimlerini araştırır.” Medya araç-gereçlerinin gelişimleri ele alınmıştır “Çevresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak kendine özgü ürünler tasarlamaya yönelik fikirler geliştirir.” Bireyleri girişimciliğe teşvik eden bir kazanımdır. “Teknolojik ürünleri kendisine, başkalarına ve doğaya zarar vermeden kullanır.” Bu öğrenme alanı içerisinde yer alan kazanımlarda, sosyal bilim kavramlarından olan medya kavramı dolaylı olarak yer almaktadır.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır. “İstek ve ihtiyaçlarını ayırt ederek ikisi arasında bilinçli seçimler yapar.” Ekonomi kavramlarından; istek ve ihtiyaçlar ele alınmıştır. “Ailesi ve yakın çevresindeki başlıca ekonomik faaliyetleri tanıır.” Ekonomi kavramlarından; üretim, tüketim, ihtiyaç, istek konuları ele alınmıştır.

“Sorumluluk sahibi bir birey olarak bilinçli tüketici davranışları sergiler.” “Kendine ait bir bütçe oluşturur.” “Çevresindeki kaynakları israf etmeden kullanır.” Bu üç kazanımla tasarruf ve bilinçli tüketici kavramları açıklanmıştır. Bu öğrenme alanındaki kazanımlarda ekonomi kavramı doğrudan verilmiştir.

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Çocuk olarak sahip olduğu haklara örnekler verir.” Çocuk Hakları Sözleşmesi ele alınmıştır. “Aile ve okul yaşamındaki söz ve eylemlerin sorumluluğunu alır.” “Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel sosyal etkinlikleri önerir.” İki kazanımla bireyin sosyal becerisi geliştirilmeye ve topluma uyumu kolaylaştırılmaya çalışılmıştır. “Ülkesinin bağımsızlığı ve bireysel özgürlüğü arasındaki ilişkiyi açıklar.” Bağımsızlık, özgürlük kavramları açıklanmıştır. Bu öğrenme alanındaki kazanımlarda sosyal bilimler kavramlarından; aile, toplum ve yoğun olarak siyaset ele alınmıştır.

“Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Dünya üzerindeki çeşitli ülkeleri tanıtır.” Coğrafya disiplini ile ilgili bir kazanımdır. “Türkiye’nin komşuları ve diğer Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkileri kavrar.” “Farklı ülkelere ait kültürel unsurlarla ülkemizin sahip olduğu kültürel unsurları karşılaştırır.” “Farklı kültürlerle saygı gösterir.” Üç kazanımla kültür kavramı ele alınmıştır. Ülkelerin kültürel değerleri incelenmiştir. Bu öğrenme alanındaki kazanımlarda sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili olarak yoğunlukla kültür ele alınmıştır.

4.13.2. Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Kazanımlarında ve Öğrenme Alanlarında Kullanılan Sosyal Bilimler Kavramlarına İlişkin Bulgular

Aşağıda Sosyal Bilgiler beşinci sınıf öğrenme alanlarına ve öğrenme alanlarındaki kazanımlara yer verilmiştir. Kazanımlarda sosyal bilimler kavramlarının, ilgili alanlardaki kullanımları, analiz edilmiştir ve çeşitli bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 17. Beşinci Sınıf Öğrenme Alanları ve Kullanılan Kavramlar

Öğrenme alanları	Kullanılan kavramlar
Birey ve Toplum	Aile, toplum
Kültür ve Miras	Kültür, aile
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Toplum
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Medya
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi
Etkin Vatandaşlık	Toplum, siyaset
Küresel Bağlantılar	Ekonomi, kültür

Tablo 17’de görüldü üzere beşinci sınıf öğrenme alanlarında ve kazanımlarında aile, toplum, kültür, medya, ekonomi ve siyaset kavramları kullanılmıştır.

“Birey ve Toplum” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Sosyal Bilgiler dersinin, Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak kendi gelişimine katkısını fark eder.” “Yakın çevresinde yaşanan bir örnekten yola çıkarak bir olayın çok boyutluluğunu açıklar.” “Sahip olduğu haklarının farkında olan bir birey olarak katıldığı gruplarda aldığı rollerin gerektirdiği görev ve sorumluluklara uygun davranır.” Kazanım, bireyin ailesindeki ve çeşitli kurumlardaki yerini açıklamıştır. “Çocuk olarak haklarından yararlanmaya ve bu hakların ihlal edildiği durumlara örnekler verir.” Bireylerin çocuk olarak haklarının neler olduğu, haklarını savunmaları gerektiği konuları üzerinde durulmuştur. Kazanımlara bakıldığında daha çok aile ve toplum kavramları ele alınmıştır.

“Kültür ve Miras” öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır. “Somut kalıntılardan yola çıkarak Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının insanlık tarihine önemli katkılarını fark eder.” Bu kazanımla Anadolu ve Mezopotamya uygarlıklarının kültür ve tarihi ortaya çıkarılmıştır. “Çevresindeki doğal varlıklar ile tarihi mekânları, nesneleri ve eserleri tanıtır.” Bireylerin kültürel duyarlılıklarını artırmak için verilmiş bir kazanımdır. “Ülkemizin çeşitli yerlerinin kültürel özellikleri ile yaşadığı çevresinin kültürel özelliklerini karşılaştırarak bunlar arasındaki benzer ve farklı unsurları belirler.” Çevredeki kültürel özellikler, milli kültürel özelliklerle karşılaştırılarak verilmiştir. “Kültürel öğelerin, insanların bir arada yaşamasındaki rolünü analiz eder.” Kültürel değerlerin toplum için ehemmiyeti üzerinde durulmuştur. “Günlük yaşamdaki kültürel unsurların tarihi geçmişini değerlendirir.” Kültürlerin nasıl oluştuğu, hangi yollardan geçtiği ele alınmıştır. Bu kazanımlara ve öğrenme alanına bakıldığında yoğunlukla kültür kavramı ve konularının üzerinde durulduğu görülmektedir.

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır. “Harita üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.” Kazanım daha çok harita ve yeryüzü şekilleri üzerinde durmuştur. “Yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşantısından örnekler vererek açıklar.” “Yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşeri özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnekler verir.” “Yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular.” Üç kazanımlardaki ele alanın kavramlara bakılığında daha çok coğrafya disiplini ile ilişkilendirilmektedir. “Doğal afetlerin toplum hayatı üzerine etkilerini örneklerle açıklar.” Bu kazanımda afet ve toplum konuları ele alınmıştır. Kazanımların geneline bakıldığında sosyal bilimler kavramlarından sadece toplum kavramı ele alınmıştır.

“Bilim, teknoloji ve toplum” öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır. “Teknoloji kullanımının sosyalleşme ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini tartışır.” Kazanımda teknolojinin toplumdaki yeri ve önemi ele alınmıştır. “Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular.” Medya okuryazarlığı ile ilgili bir kazanımdır. “Sanal ortamı kullanırken güvenlik kurallarına uyar.” Medya kullanımında güvenlik ile ilgili bir kazanımdır. “Buluş yapanların ve bilim insanlarının ortak özelliklerini belirler.” Bilimsellik değeriyle ilgili bir kazanımdır. “Yaptığı çalışmalarda bilimsel etiğe uygun davranır.” Kazanımların geneli medya kullanımı ve toplumla ilgilidir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında kazanım bulunmaktadır. “Yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder.” “Yaşadığı yer ve çevresindeki ekonomik faaliyetlere bağlı olarak gelişen meslekleri tanır.” “Çevresindeki ekonomik faaliyetlerin, insanların sosyal hayatlarına etkisini analiz eder.” “Temel ihtiyaçları karşılamaya yönelik ürünlerin üretim, tüketim ve dağıtım ağını analiz eder.” İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir.” “Bilinçli bir tüketici olarak haklarını kullanır.” Verilen kazanımlarda yer alan ekonomik faaliyetler; ihtiyaç, üretim, tüketim, dağıtım kavramları doğrudan sosyal bilimlerde yer alan ekonomi kavramıyla ilgilidir.

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında 4 adet kazanım bulunmaktadır. “Bireysel ve toplumsal ihtiyaçlar ile bu ihtiyaçların karşılanması için hizmet veren kurumları ilişkilendirir.” Bu kazanım; birey ve toplum ihtiyaçları üzerinde durmuş ve toplum kavramını ele almış olan bir kazanımdır. “Yaşadığı yerin yönetim birimlerinin temel görevlerini açıklar.” “Temel haklar ve bu hakları kullanımının önemini açıklar.” “Milli egemenlik ve bağımsızlık sembollerimizden Bayrağımıza ve İstiklal Marşına değer verir.” Yönetim birimleri, egemenlik ve bağımsızlık siyasetle ilgili kavramlardır. Bu kazanımlarda, toplum ve siyaset kavramları ele alınmıştır.

“Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Yaşadığı yer ve çevresinin ülkemiz ile diğer ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerdeki rolünü araştırır.” Ekonomiyle ilgili olan bir kazanımdır. “Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır.” “Turizmin uluslararası ilişkilerdeki önemini açıklar.” İki kazanım da ekonomi ile ilgilidir fakat son kazanım turizmle beraber ülkelerin kültürel zenginliklerini de ele almıştır. “Çeşitli ülkelerde bulunan ortak miras öğelerine örnekler verir.” Ortak miras kültürle ilgilidir ve ülkelerin kültürleri bu kazanımda tekrar yer verilmiştir. Bu kazanımlarda; ekonomi ve kültür kavramlarının üzerinde durulmuştur.

4.13.3. Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Kazanımlarında ve Öğrenme Alanlarında Kullanılan Sosyal Bilimler Kavramlarına İlişkin Bulgular

Aşağıda Sosyal Bilgiler altıncı sınıf öğrenme alanlarına ve öğrenme alanlarındaki kazanımlara yer verilmiştir. Kazanımlarda sosyal bilimler kavramlarının, ilgili alanlardaki kullanımları, analiz edilmiştir ve çeşitli bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 18. Altıncı Sınıf Öğrenme Alanları ve Kullanılan Kavramlar

Öğrenme alanları	Kullanılan kavramlar
Birey ve Toplum	Din, toplum, kültür
Kültür ve Miras	Siyaset, ekonomi, kültür, toplum
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ekonomi
Bilim, Teknoloji ve Toplum	
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi
Etkin Vatandaşlık	Siyaset, toplum, toplumsal cinsiyet
Küresel Bağlantılar	Siyaset, kültür, ekonomi

Tablo 18’de altıncı sınıf Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında ve kazanımlarında; din, toplum, kültür, siyaset, ekonomi ve toplumsal cinsiyet kavramları kullanılmıştır.

“Birey ve Toplum” öğrenme alanında 5 adet kazanım bulunmaktadır. “Sosyal rollerin zaman içerisindeki değişimini inceler.” “Sosyal, kültürel ve tarihi bağların toplumsal birlikteliğin oluşmasındaki yerini ve rolünü analiz eder.” Dil, din, tarih ve kültür gibi konuları içeriğine almış bir kazanımdır. “Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.” Bireyin topluma adaptasyonu için yapması gerekenleri ele alan bir kazanımdır. “Toplumsal birlikteliğin oluşmasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı destekleyici faaliyetlere katılır.” “Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.” Birey ve toplum için önemli olan konular üzerinde durulmuştur. Kazanımların geneline bakıldığında sosyal bilimler kavramlarından din, toplum ve kültür kavramları ele alınmıştır.

“Kültür ve Miras” öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır. “Orta Asya’da kurulan ilk Türk devletlerinin coğrafi, siyasal, ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin çıkarımlarda bulunur.” Kazanımda; siyaset, ekonomi ve kültür kavramları ele alınmıştır. “İslamiyet’in ortaya çıkışını ve berberinde getirdiği değişimleri yorumlar.” “Türklerin İslamiyet’i kabulleri ile birlikte siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda meydana gelen değişimleri fark eder.” Kazanım toplumların siyasal ve kültürel anlamda değişimlerini içermektedir. “Türklerin Anadolu’yu yurt edinme sürecini 11. ve 13. yy. kapsamında analiz eder.” “Tarihi ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar.”

Türklerin Anadolu'daki siyasi, ekonomik faaliyetleri kazanımda bulunmaktadır. Kazanımlarda genel olarak; siyaset, ekonomi, kültür ve toplum kavramları ele alınmıştır.

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar.” “ Türkiye’nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinden inceler.” Sosyal bilimlerden coğrafya disiplini ile ilgili bir kazanımlardır. “Türkiye’nin temel beşeri coğrafya özelliklerini ilgili haritalarda gösterir.” Türkiye’nin ekonomik faaliyetlerini ele alan bir kazanımdır. “Dünyanın farklı doğal ortamlarındaki insan yaşantılarından yola çıkarak iklim özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur.” Coğrafya disiplini ile ilgili bir kazanımdır. Kazanımların tamamına bakıldığında daha çok ekonomi kavramıyla ilişkilendirilebilecek bulgulara rastlanılmıştır.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.” Bu kazanım doğrudan sosyal bilimlerle ilgilidir ve sosyal bilimler disiplinlerini ele almıştır(Ek 1). “Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer.” “Bilimsel araştırma basamaklarını kullanarak araştırma yapar.” “Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.” Kazanım olarak sadece sosyal bilimlere yer verilmiştir fakat sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili öğrenme alanından herhangi bir bulgu elde edilmemiştir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında 6 kazanım bulunmaktadır. “Ülkemizin kaynaklarıyla ekonomik faaliyetleri ilişkilendirir.” Kazanımda ülkemizin ekonomisi ele alınmıştır. “Kaynakların bilinçsizce tüketilmesinin canlı yaşamına etkisini analiz eder.” Kaynaklar konusu ekonomiyle dolaylı olarak ilgili olan kavramdır. “Türkiye’nin coğrafi özelliklerini dikkate alarak yatırım ve pazarlama proje önerileri hazırlar.” Yatırım, pazarlama ekonomiyle ilişkilendirilebilecek kavramlardır. “Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.” “Nitelikli insan gücünün Türkiye ekonomisinin gelişimindeki yerini ve önemini analiz eder.” İki kazanımda ülke ekonomisi için vatandaşlara düşen görevlerden bahsedilmiştir. “İlgi duyduğu mesleklerin gerektirdiği kişilik özelliklerini, becerileri ve eğitim sürecini araştırır.” Verilen kazanımların çoğu ekonomi kavramıyla ilgilidir.

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında 6 kazanım bulunmaktadır. “Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.” Demokrasi siyasetle ilgili temel kavramlardan biridir. “Türkiye Cumhuriyeti’nde yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki ilişkiyi açıklar.” Yasama, yürütme ve yargı siyasetle ilgili kavramlardır.

“Yönetimin karar alma sürecini etkileyen unsurları analiz eder.” “Toplumsal hayatımızda demokrasinin önemini açıklar.” Kazanımlarda; toplumdaki demokrasinin yerini, yönetim güçleri ele alınmıştır. “Türkiye Cumhuriyeti’nin etkin bir vatandaşı olarak hak ve sorumluluklarının anayasal güvence altında olduğunu açıklar.” Kazanım sosyal bilimler hukuk disiplini ile ilişkilendirilmektedir. “Türk tarihinden ve güncel örneklerden yola çıkarak toplumsal hayatta kadına verilen değeri fark eder.” Kazanım cinsiyet ayrımcılığıyla ilgili doğrudan ele alınmıştır. Kazanımların geneline bakıldığında; siyaset, toplum ve toplumsal cinsiyet kavramları ele alınmıştır.

“Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Ülkemizin Türk Cumhuriyetleri ve komşu devletlerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerini analiz eder.” Kazanımda; ülkelerin siyaseti, kültürel, sosyal özellikleri ele alınmıştır. “Ülkemizin diğer ülkelerle olan ekonomik ilişkilerini analiz eder.” Kazanımda ekonomi kavramı ele alınmıştır. “Ülkemizin sahip olduğu siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel özelliklere bağlı olarak uluslararası alanda üstlendiği rolleri analiz eder.” “Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular.” Bu Kazanımlarda, kültür kavramı ele alınmıştır. Kazanımların geneline bakıldığında sosyal bilimler kavramlarından; siyaset, kültür ve ekonomi kavramları ele alınmıştır.

4.13.4. Yedinci Sınıf Sosyal Bilgiler Kazanımlarında ve Öğrenme Alanlarında

Kullanılan Sosyal Bilimler Kavramlarına İlişkin Bulgular

Aşağıda Sosyal Bilgiler yedinci sınıf öğrenme alanlarına ve öğrenme alanlarındaki kazanımlara yer verilmiştir. Kazanımlarda sosyal bilimler kavramlarının, ilgili alanlardaki kullanımları, analiz edilmiştir ve çeşitli bulgulara ulaşılmıştır.

Tablo 19. Yedinci Sınıf Öğrenme Alanları ve Kullanılan Kavramlar

Öğrenme alanları	Kullanılan kavramlar
Birey ve Toplum	Medya, toplum
Kültür ve Miras	Toplum, ekonomi, kültür
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	
Bilim, Teknoloji ve Toplum	
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi, toplum
Etkin Vatandaşlık	Siyaset
Küresel Bağlantılar	Ekonomi, kültür

Tablo 19’da görüldüğü üzere yedinci sınıf Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarına ve kazanımlarında; medya, toplum, ekonomi, kültür ve siyaset kavramları kullanılmıştır.

“Birey ve Toplum” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.” Kazanım sosyal bilimler disiplinleri içerisinde iletişim ile ilgilidir. Bireysel ve toplumsal ilişkilerde olumlu iletişim yolları kullanır.”Kazanımda toplumsal iletişim ele alınmıştır. “Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.” Medya kavramı kazanımda doğrudan ele alınmıştır. “İletişim araçlarından yararlanırken haklarını kullanır ve sorumluluklarını yerine getirir.” Kazanımlar ve öğrenme alanı değerlendirildiğinde; iletişim disiplininin ön plana çıktığı görülmektedir. İletişim; medya kavramıyla ilgilidir. Bu öğrenme alanında; sosyal bilimler kavramlarından medya ve toplum kavramları ele alınmıştır.

“Kültür ve Miras” öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır. “Osmanlı Devleti’nin bir siyasi güç olarak ortaya çıkış sürecini ve bu süreci etkileyen faktörleri açıklar.” Osmanlı Devleti’nin tarihi konusu ele alınmıştır daha çok tarih disiplini ile ilgili olan bir kazanımdır. “Osmanlı Devleti’nin fetih siyasetini örnekler üzerinden analiz eder.” “Avrupa’daki gelişmelerle bağlantılı olarak Osmanlı devletini değişime zorlayan süreçleri kavrar.” Tarihle ilgili kazanımlardır. “Osmanlı Devleti’nde ıslahat hareketleri sonucu ortaya çıkan kurumlardan hareketle toplumsal ve ekonomik değişim hakkında çıkarımlarda bulunur.” Toplumun ekonomik değişimi konusu üzerinde durulmuştur. “Osmanlı kültür, sanat ve estetik anlayışına örnekler verir.” Kazanım doğrultusunda Osmanlı kültür ve değerleri ele alınmıştır. Kazanımların geneline bakıldığında toplum, ekonomi ve kültür kavramları ele alınmıştır.

“İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Örnekler incelemeler yoluyla geçmişten günümüze, yerleşmeyi etkileyen faktörler hakkında çıkarımlarda bulunur.” “Türkiye’de nüfusun dağılımını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar.” “Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.” “Temel haklardan yerleşme ve seyahat özgürlüğünün kısıtlanması halinde olumsuz durumlara örnekler gösterir.” Yerleşme, nüfus, göç, seyahat kavramları daha çok coğrafya disiplini ile ilgili kavramlardır.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Bilginin korunması, yaygınlaştırılması ve aktarılmasında değişim ve sürekliliği inceler.” Yazının gelişim aşamasını ele alan bir kazanımdır. “Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.” “15-20.. yüzyıllar arasında Avrupa’da yaşanan gelişmelerin günümüz bilimsel birikiminin oluşmasına etkisini analiz eder.” “Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.” Kazanımları bilimle ilgilidir ve sosyal bilimler kavramlarına yer vermemiştir.

“Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında 5 kazanım bulunmaktadır. “Üretimde ve yönetimde toprağın önemini geçmişten ve günümüzden örneklerle açıklar.” “Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.” Kazanımlarda verilen üretim ekonomi ile doğrudan ilgili bir kavramdır. “Kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rollerine örnekler verir.” Kazanımda toplum için oluşturulmuş kurum ve kuruluşlar ele alınmıştır. “Tarih boyunca Türklerde meslek edindirme ve meslek etiği kazandırmada rol oynayan kurumları tanır.” “Dünyadaki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yeni meslekleri dikkate alarak meslek tercihlerine yönelik planlama yapar. Meslek ekonomiyile ilgili kavramlardan biridir. Kazanımların tümü incelendiğinde; ekonomi ve toplum kavramlarının ele alındığı ortaya çıkmaktadır.

“Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Demokrasinin ortaya çıkışını, gelişim evrelerini ve günümüzde ifade ettiği anlamları açıklar.” “Atatürk’ün Türk demokrasisinin gelişimine katkılarını açıklar.” Demokrasi siyasetle ilgili bir kavramdır. “Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin temel niteliklerini toplumsal hayattaki uygulamalarla ilişkilendirir.” Kazanımda toplum kavramı dolaylı olarak yer almıştır. “Demokrasinin uygulama süreçlerinde karşılaşılan sorunları analiz eder.” Bu öğrenme alanı ve kazanımlar daha çok siyaset kavramıyla ilgilidir.

“Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında 4 kazanım bulunmaktadır. “Türkiye’nin üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara örnekler verir.” “Türkiye’nin ilişkide olduğu ekonomik bölge ve kuruluşları tanır.” Ekonomi kavramı ele alınmıştır. “Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.” Kültür kavramı ele alınmıştır. “Arkadaşlarıyla birlikte küresel sorunların çözümüne yönelik fikir önerileri geliştirir.” Sosyal bilimlerden ekonomi ve kültür kavramları ele alınmıştır.

V. BÖLÜM

5. TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde; yukarı bölümde elde edilen bulgular, çeşitli yönleriyle yorumlanmıştır. Elde edilen bulguların, Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler alanlarına katkıları açıklanmaya çalışılmıştır.

Sosyal Bilgiler, Sosyal bilimlerin ortaokullardaki ders boyutunu oluşturmaktadır. Araştırmamızda Sosyal Bilimler, Sosyal Bilimler kavramları, Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler kavramlarının Sosyal Bilgiler ders müfredatındaki analizi konuları ele alınmıştır. Sosyal Bilgilerin müfredatının bu şekilde analiz edilmesi araştırmanın güçlü yanıdır. Elde edilen bulgular üzerine yapılan tartışma aşağıda verilmiştir.

Sosyal Bilgilerdeki Sosyal Bilimlerin ve Sosyal Bilimler kavramlarının analizi için yapılan bu çalışmaya göre; Sosyal Bilimler kavramları Sosyal Bilgiler ders müfredatında etkin bir şekilde kullanılmıştır. Keçe & Merey, (2011)'in yaptığı “İlköğretim Sosyal Bilgiler Kazanımlarının Sosyal Bilimler Disiplinlerine ve Disiplinler Arası Anlayışa Uygunluğunun Belirlenmesi” çalışmasından elde edilen sonuçlara baktığımızda Sosyal Bilimler disiplinlerinin Sosyal Bilgiler kazanımlarında yansıma bulduğu ve müfredatta tarih, coğrafya gibi konulara yer verildiği bulguları elde edilmiştir. Yapılan araştırma sonuçları yönüyle araştırmamıza benzerlik göstermektedir.

Kültür; sosyal bilimlerin içerisinde sosyoloji disiplini içerisine girmektedir. Kültür kavramı Sosyal Bilgiler ders kitaplarında 150 kez geçmektedir. En çok geçtiği sınıf altıncı sınıftır; en az geçtiği sınıf dördüncü sınıftır. Kültür kavramıyla ilgili ünitelerin ve bölüm başlıklarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kültür kavramı özellikle, ‘Kültür ve Miras’ öğrenme alanında yansıma bulmuştur. Kültürle ilgili olarak milli kültürümüz, dış ülkelerin kültürleri, kültürün önemi gibi konular ele alınmıştır. Dördüncü, beşinci, altıncı ve yedinci sınıf Sosyal Bilgiler kazanımları ve öğrenme alanları incelendiğinde kültür kavramının birçok yerde olduğu görülmektedir. Türk kültürü bizim popüler kültürümüzdür. Okullarda; kültürümüzü, gelenek, göreneklerimiz ele alıp yeni nesillere aktarmak Sosyal Bilgiler dersiyle mümkün olmaktadır. Çok erken dönemlerde bu gelenek ve göreneklerin kazandırılması, toplumsal değerlerin devam etmesi açısından önemlidir. Araştırmamızdan elde edilen sonuçlara göre Sosyal Bilgiler ders müfredatında kültür kavramının yoğun bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Gürel & Çetin, (2018)'in “Sosyal Bilgiler Dersi ve Kültür Aktarımında Edindiği Rol Üzerine Bir İnceleme” adlı nitel bir çalışmaları bulunmaktadır.

Çalışmaya göre Sosyal Bilgiler dersi ve kültürün yakından bir ilişkisi olduğu ve Sosyal Bilgiler müfredatında, kültüre ve daha çok Türk kültürüne ait öğelerin yer aldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Araştırmadan elde edilen bu sonuç, yapmış olduğumuz çalışmayla paralellik göstermektedir.

Ekonomi; sosyal bilimlerin disiplinlerinden biri olmakla birlikte, en önemli kavramlarından biridir. Ekonomi, Sosyal Bilgiler kitaplarında en çok kullanılan ve en çok konusu olan kavramdır. Toplamda bütün sınıflarda 477 kez kullanılmıştır. En çok kullanılan sınıf yedinci sınıfken; en az kullanılan sınıf dördüncü sınıftır. Ekonomi kavramı özellikle ‘Üretim, Dağıtım ve Tüketim’ öğrenme alanında ve kazanımlarında yansıma bulmuştur. Ekonomi dünyada en bilinmesi gereken kavramlardandır. İçeriğindeki konular, toplumsal hayattaki yararları düşünüldüğünde Sosyal Bilgilerdeki yeri ve önemi yadsınamayacak derecededir. Bundan dolayı da kavramın bu derece çok kullanılması yerinde ve tam bulunmuştur. Ekonomiyle ilgili olarak alt dalları ya da ilişkilendirilebilecek kavramlar da ele alınmıştır. Tarım, hayvancılık, madencilik, sömürgecilik, coğrafi keşifler gibi konular ekonomiyle ilişkilendirilmiş alt kavramlardır. Araştırmamızdan elde edilen sonuçlara göre ekonomi kavramı Sosyal bilgiler ders müfredatında yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Acun & Dinç, (2017)’in yaptığı “Sosyal Bilgiler Dersinde Ekonomi ve Sürdürülebilir Kalkınma ile İlgili Konuların Öğretiminde Güncel Olayların Kullanımına İlişkin Öğretmen Görüşleri” adlı çalışmalarından elde edilen sonuçlara göre eğitimde ekonomi ve kalkınma konularının kullanılmasına önem verildiği en çok ekonominin alt kavramlarından olan ihracat, ithalat ve madenler konusunun yer aldığı sonuçlarına ulaşılmıştır. Bu sonuç yaptığımız çalışmanın sonucuyla benzerlik göstermektedir.

Din; sosyal bilimler içerisinde sosyoloji ve antropoloji disiplinleriyle ilişkilendirilebilecek bir kavramdır. Din kavramı diğer kavramlara göre daha soyuttur. Soyut olan bu kavramlardan din, tanrı, cin vb. kavramlar çocuklara öğretilmekte zorluk yaşanmaktadır ve çocukların öğrenmesi açısından zordur. Ders kitapları incelendiğinde din kavramıyla ilgili konuları az olduğu ve sadece kelime olarak oldukça az geçtiği bulguları elde edilmiştir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında din kavramıyla ilgili olarak İslamiyet, teokrasi konuları ele alınmıştır. Din kitaplarında toplamda 50 kez geçtiği bulguları elde edilmiştir. Din en çok yedinci sınıfta kullanılırken beşinci sınıfta hiç kullanılmamıştır. Kitaplardaki din kavramının ve din kavramını çağrıştıracak konularının kullanımı; diğer kullanılan sosyal bilimler kavramlarına göre daha az bulunmuştur. Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarına ve kazanımların bakıldığında da din kavramına ve kavrama ait konulara yer verilmediği görülmektedir.

Aile, ataerkillik ve toplumsal cinsiyet kavramları; sosyal bilimler içerisinde sosyoloji disipliniyle ilgili kavramlardır. Aile, Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yoğun olarak kullanılmıştır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında toplamda, 258 kez aile kavramı kullanılmıştır. En çok aile kavramı dördüncü sınıfta kullanılmışken; en az aile kavramı beşinci sınıfta kullanılmıştır. Sosyal Bilgiler öğretim programları içerisinde “aile birliğine değer verme” değeri bulunmaktadır. Bir toplumun en küçük birimi ailedir. Bundan dolayı da sosyal bilimciler, aile kavramıyla ilgili birçok araştırma yapmışlardır. Fakat bu araştırmalarda, Sosyal Bilgiler dersi müfredatındaki aile kavramının analiziyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır. Bu araştırmayla bu alandaki eksikliklerin giderileceğine inanılmaktadır. Sosyal bilgiler ders kitaplarında Türk aile yapısı, özellikleri, ailenin tanımı, ailenin önemi konuları üzerinde durulmuştur. Ataerkillik, üzerinde çok durulmamış bir kavramdır. Sosyal Bilgiler ders kitabında da dolaylı ya da doğrudan şekilde bu kavram kullanılmamıştır. Toplumsal cinsiyet; kavramı Sosyal Bilgiler kitaplarında dolaylı olarak ele alınmıştır ve daha çok üstün körü kadın erkek cinsiyetlerinden bahsedilmiştir. Çocukların cinsiyetlerinin tam olarak olduğu ergenlik dönemlerinde, bu konuların üzerinde daha çok durulması gerekmektedir. Bu açıdan Sosyal Bilgiler kitabı yetersiz bulunmuştur. Bu konular üzerinde durularak Sosyal Bilgiler ve sosyal bilimlere ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Siyaset; sosyal bilimler disiplinleri içerisinde hukuk disiplini içerisine girmektedir. Siyaset, sosyal bilimlerin en önemli ve en çok üzerinde durulması gereken kavramlarından biridir. Araştırmanın bulgularında siyaset kavramıyla ilgili bilgilere oldukça az rastlanmıştır. Toplamda 18 kez siyaset kavramı kullanılmıştır. En çok kullanılan sınıf, yedinci sınıftır; en az kullanılan sınıf, hiç kullanılmayarak dördüncü sınıf olmuştur. Siyaset, sosyal bilimlerin göz bebeğidir. Siyasetle ilgili Sosyal Bilgiler ders kitaplarında daha çok dolaylı kavramlar kullanılmıştır. Demokrasi, cumhuriyet, seçim, bağımsızlık, monarşi, teokrazi, oligarşi, özgürlük vb. kavramlar kullanılarak siyasete temel oluşturulmuştur.

Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik; sosyal bilimlerden sosyoloji disipliniyle ilgili kavramdır. Toplumsal tabakalaşma, günümüzde yoğunlukla kullanılan bir kavram değildir. Daha çok sınıfsal, statüsel ayrımlar ve eşitsizlik kavramları üzerinde durulmaktadır. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kavram olarak doğrudan toplumsal tabakalaşma kullanılmamışken; eşitsizlik sadece 2 kez kullanılmıştır. Toplumsal tabakalaşmayla ilgili, Hindistan Kast Sistemiyle ilgili kitapta bir bölüm bulunmaktadır. Yine sosyal bilgiler kitabında kölelikle ilgili bir bölüm bulunmaktadır. Kitaplarda daha çok eşitlik kavramı ele alınmıştır. Olumlu özellikleri, kavramları, konuları vermek eğitimde istenilen bir olgudur. Toplum içindeki rollerin eşitliği, çocukların eşitliği bu kavramlarla ilişkilendirilebilecek konulardır.

Medya; sosyal bilimler disiplinleri içerisinde iletişim disipliniyle ilişkilendirilmektedir. Medya, günümüzde oldukça popüler olan ve kullanılmaya çocukluk dönemlerinde başlanılan bir kavramdır. Bu kavram Sosyal Bilgiler dersinde en çok kullanılması gereken kavramlardan biri olması gerekirken sadece 64 kez kullanılmıştır. En çok kullanılan sınıf altıncı sınıfken; en az kullanılan sınıf dördüncü sınıftır. Sosyal Bilgiler kitaplarında medya kavramıyla ilgili daha çok iletişim ve kitle iletişim araçları konusu üzerinde durulmuştur. Medya ile ilgili kavramların ilkökul ve ortaokul düzeyinde verilmesi gerekmektedir. Medya, olumlu özelliklerinin yanında olumsuz özelliklerde barındırmaktadır. Bundan dolayı; bilinçli medya ve iletişim araçlarının kullanımı açısından bakıldığında, bu kavramların daha çok sosyal bilgiler ders kitaplarında yer verilmesi gerekmektedir. Başka bir bakış açısıyla bakıldığında medya günümüzde insanların, özellikle çocukların dikkatlerini çeken kavramdır. Bu açıdan derslerin eğlenceli ve etkili olması için eğitim-öğretimde medya ve iletişim kavramları sıklıkla kullanılması gerekmektedir. Araştırma bu yönüyle; Sosyal Bilgiler ders kitabındaki büyük bir eksikliği ortaya çıkarmıştır.

Toplum; sosyal bilimler disiplinleri içerisinde daha çok sosyoloji disipliniyle ilgili olan bir kavramdır. Sosyoloji toplumu derinden ve her yönüyle inceleyerek sosyal bilimlere yardımcı olmaktadır. Sosyal Bilgiler kavramlarına bakıldığında ekonomiden sonra en çok kullanılan kavram, toplumdur. Kitapta 464 kez toplum kavramı kullanılmıştır. En çok altıncı sınıfta kullanılırken; en az dördüncü sınıfta kullanılmıştır. Toplum kavramı; doğrudan kullanım yanı sıra, dolaylı şekilde de sosyal bilgiler ders kitaplarında oldukça fazla kullanılmıştır. Toplum kavramının Sosyal Bilgiler ders kitaplarında kullanım sıklığını yeterli bulunmuştur. Toplum ile ilgili olarak toplumun önemi, görevi, sivil toplum örgütleri, günümüz toplumları, geçmiş toplumlar, toplumdaki roller gibi konular ele alınmıştır.

Sosyal Bilgiler ders kitaplarında ekonomi, aile ve toplum kavramları yeterli şekilde kullanılmışken; siyaset, din ve medya kavramları yetersiz şekilde kullanılmıştır. Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik kavramları kitapta az kullanılmasına rağmen yeterli bulunmuştur. Daha önce bu alanlarla ilgili kitap analizi yapılmadığı için bu araştırma sosyal bilimlere ve Sosyal Bilgilere birçok yarar sağlayacaktır. Daha sonra yapılabilecek araştırmalar için bu çalışma yol gösterici olacaktır.

VI. BÖLÜM

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde tezden elde edilen sonuçlarla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır. Kavramlar her bilim dalında olduğu gibi sosyal bilimlerde de sıkça ve etkili bir biçimde kullanılmaktadır. Bir dilin zenginliği, bir bilimin genişliği içeriğindeki kavram zenginliğinden anlaşılmaktadır. Kavramların bilgilerin kalıcılığını artırarak, kelimelerin birbiriyle olan ilişkilendirilmesinde kolaylık sağlamaktadır. Sosyal bilimlerin formal olarak kullanıldığı ders, Sosyal Bilgilerdir. Bu ders ortaokullarda 4, 5, 6 ve 7. Sınıflarda okutulan bir derstir. Bu açıdan iki disiplinin araştırılması ve ortak yönlerinin açığa çıkarılması önemlidir. Yapılan araştırmalar incelendiğinde Sosyal Bilgiler ve sosyal bilimler alanında birçok çalışmanın yapıldığı fakat sosyal bilimler kavramlarının Sosyal Bilgiler ders müfredatındaki analizi ile ilgili bir çalışmanın olmadığı gözlemlenmiştir. Bundan dolayı bu çalışmanın bu alandaki eksiklikleri kapatacağı, Sosyal Bilimlere ve Sosyal Bilgiler ders müfredatına ışık tutacağı düşünülmektedir. Araştırmanın bulgularına göre elde edilen sonuçlar aşağıda yer almaktadır:

- Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili; kültür, ekonomi, aile, toplumsal cinsiyet ve toplum kavramaları doğrudan verilmeye çalışıldığı gözlemlenmiştir. Siyaset, eşitsizlik ve medya kavramları ise dolaylı olarak ele alınmıştır. Siyasetle ilgili olarak cumhuriyet, eşitsizlikle ilgili olarak çocuk hakları ve medya ile ilgili olarak telefon ele alınmıştır. 4. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında din, ataerkil, toplumsal tabakalaşma kavramlarına yer verilmemiştir.
- Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili; kültür, ekonomi, aile, medya ve toplum kavramları doğrudan yer verilmeye çalışılmıştır. Siyaset ve eşitsizlik kavramları dolaylı olarak yer verilmiştir. Siyasetle ilgili olarak yönetim birimleri ele alınırken; eşitsizlikle ilgili dünyadaki çocukların eşitliği konuları ele alınmıştır. Kitapta din, ataerkil, toplumsal cinsiyet ve toplumsal tabakalaşma kavramlarına yer verilmemiştir.
- Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili; kültür, ekonomi, aile, toplumsal cinsiyet, siyaset ve medya ile ilgili kavramlar doğrudan ele alınırken; din, toplumsal tabakalaşma, toplumsal eşitsizlik ve toplum kavramları dolaylı olarak ele alınmıştır. Din ile ilgili teokrasi kavramı ele alınırken; toplumsal tabakalaşmayla ilgili olarak sınıf farklılıkları ve kölelik alınmıştır.

Toplumsal eşitsizlikle ilgili olarak İslamiyet öncesindeki Arabistan'daki toplumsal eşitsizlik; toplum kavramıyla ilgili olarak sosyoloji bilimi ele alınmıştır.

- Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili; aile, siyaset, toplumsal tabakalaşma, eşitsizlik ve toplum kavramları doğrudan yer verilmiştir. Kültür ve din kavramları ise dolaylı olarak yer verilmiştir. Kitapta kültür kavramı sadece kelime olarak geçmektedir. Din kavramıyla ilgili ise laiklik ele alınmıştır.
- Sosyal bilimler kavramalarından ekonomi Sosyal Bilgiler ders kitaplarından toplamda 477 kez kullanılarak en çok kullanılan kavram olmuştur. Daha sonra sırasıyla toplum (464), aile (258), kültür (150), medya (64), din (50), siyaset (18), eşitsizlik (2) ve toplumsal tabakalaşma (0) kavramları sırasıyla kullanılmıştır. Sosyal bilimler daha çok soyut kavramlardan oluşmaktadır. Ekonomi ile ilgili konular daha çok somut özellik gösterdiği için Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yoğun olarak yer almıştır. Fakat eşitsizlik, toplumsal tabakalaşma kavramları daha çok soyut kavramlardır ve ortaokul düzeyindeki çocuklar için öğrenilmesi zor kavramlardır. Bundan dolayı kitapta bu kavramlara oldukça az yer verilmiştir. Bu kavramlarla ilgili bir temel oluşturmak amacıyla dolaylı olarak kavramlar ele alınmıştır.
- Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler müfredatındaki kazanımlarda; “Birey ve Toplum” öğrenme alanında, aile, toplum, toplumsal cinsiyet ve medya kavramları kullanılmıştır. “Kültür ve Miras” öğrenme alanında kültür ve aile kavramları kullanılırken “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında sosyal bilimler kavramları kullanılmamıştır. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında medya, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ekonomi, “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında aile, toplum, siyaset; “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında kültür kavramı kullanılmıştır. Din, ataerkillik, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik kavramları kazanımlar yer almamıştır.
- Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler müfredatındaki kazanımlarda; “Birey ve Toplum” öğrenme alanında, aile ve toplum kavramları kullanılmıştır. “Kültür ve Miras” öğrenme alanında kültür ve aile kavramları kullanılırken “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında toplum kavramı kullanılmıştır. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında medya, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ekonomi, “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında, toplum ve siyaset; “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ise; ekonomi ve kültür kavramları kullanılmıştır.

Sosyal bilimler kavramlarından; din, ataerkillik, toplumsal cinsiyet, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik kavramları kazanımlarda ve öğrenme alanlarında kullanılmamıştır.

- Altıncı sınıf Sosyal Bilgiler müfredatındaki kazanımlarda; “Birey ve Toplum” öğrenme alanında, din, toplum ve kültür kavramları kullanılmıştır. “Kültür ve Miras” öğrenme alanında siyaset, ekonomi, kültür ve toplum kavramları kullanılırken “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında ekonomi kavramı kullanılmıştır. “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili bulguya rastlanılmamıştır. “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ekonomi, “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında siyaset, toplum ve toplumsal cinsiyet; “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında kültür, siyaset ve ekonomi kavramları kullanılmıştır. Sosyal bilimler kavramlarından aile, ataerkillik, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik, medya kavramları kazanımlarda ve öğrenme alanlarında kullanılmamıştır.
- Yedinci sınıf Sosyal Bilgiler müfredatındaki kazanımlarda; “Birey ve Toplum” öğrenme alanında, medya ve toplum kavramları kullanılmıştır. “Kültür ve Miras” öğrenme alanında toplum, ekonomi ve kültür kavramları kullanılırken “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında ve “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanında sosyal bilimler kavramlarına rastlanılmamıştır. “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanında ekonomi ve toplum, “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanında siyaset; “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanında ekonomi ve kültür kavramı kullanılmıştır. Sosyal bilimler kavramlarından din aile, ataerkillik, toplumsal cinsiyet, toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik kavramları kazanımlarda ve öğrenme alanlarında kullanılmamıştır.
- Sosyal Bilgiler içeriği çok geniş olan bir derstir. Bu yüzden kavram olarak çok zengindir. Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilimler birbirine iç içe geçmiş halkalar gibidir ve ayrılmaları mümkün değildir. Sosyal Bilgiler ders kitaplarında sosyal bilimler kavramalarının kullanılması bir zorunluluktur. Ders müfredatı ve içerikleri hazırlanırken bu kavramları yoğunlukla kullanmaya dikkat edilmelidir. Kavramların kullanım sayılarına bakıldığında bazı kavramların yoğun; bazı kavramların ise az kullanıldığı görülmektedir. Toplumla ilgili olan sosyal bilimlerin temelde çocuklara kazandırılması son derece önemlidir. Sosyal Bilgiler dersi de bu yönüyle önem arz etmektedir. Bu çalışma Sosyal Bilgiler uzmanlarına ve Sosyal Bilimcilere büyük katkılar sağlayacaktır.

6.1.Öneriler

Bu bölüm; araştırma sonuçlarına dayalı önerilerden ve ileride yapılabilecek araştırmalara yönelik önerilerden bulunmaktadır.

6.1.1. Araştırma Sonuçlarına Dayalı Öneriler

Araştırmanın sonuçlarına dayalı olarak Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler için yedi öneri oluşturulmuştur. Bunlar aşağıda ayrıntılı bir biçimde verilmiştir.

- Dördüncü sınıf Sosyal Bilgiler kitaplarında siyaset, eşitsizlik ve medya kavramları doğrudan verilmelidir. Kavramalar eğitimciler tarafından somutlaştırılarak çeşitli etkinliklerle verilebilir.
- Kitapta ataerkillik kavramını yer verilmemiştir. Daha üst sınıflarda bu kavram verilmeye başlanabilir ya da dolaylı olarak kitapta yer alabilir.
- Medya günümüzün ön önemli kavramlarından biridir. Medya kavramı üzerinde daha çok durulması gerekmektedir. Özellikle dördüncü sınıf çocuklarının medya kullanımı üzerine yönelinmesi gerekmektedir.
- Kitapta eşitsizlik kavramı üzerinde durulmamıştır. Olumsuz kavramların eğitimde bireylere direkt olarak verilmemesi doğru bulunmuştur. Toplumdaki bireylere, eşitlik ile ilgili temellerin ilköğretim ve ortaokul seviyelerinde atılması önem arz etmektedir. Sosyal Bilgiler müfredatında eşitlik kavramı sıklıkla kullanılabilir.
- Beşinci sınıf Sosyal Bilgiler ders kitaplarında siyaset ve eşitsizlik kavramları somutlaştırılarak verilmesi sağlanabilir.
- Toplum kavramı her sınıf düzeyinde doğrudan ele alınması gereken bir kavramdır. Kitaplarda toplumla ilgili kavramlara daha çok yer verilmeli ve doğrudan ele alınmalıdır.
- Kültür kavramı bizim toplumumuz için çok önemli olan bir kavramdır ve kültürümüzün ortaokul dönemlerde çocuklar tarafından tanınması için Sosyal Bilgiler ders kitaplarında daha çok yer verilmelidir.

6.1.2. İleride Yapılabilecek Araştırmalara Yönelik Öneriler

- Bu çalışmada, sosyal bilimler kavramlarının Sosyal Bilgiler ders müfredatındaki analiziyle ilgili detaylı bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışma geliştirilerek başka çalışmalar yapılabilir.

- Bu çalışmada, Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin görüşleri alınmamıştır. Dolayısıyla Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin, sosyal bilimler kavramlarıyla ilgili görüşlerini inceleyen bir çalışma yapılabilir.
- Sosyal bilimler kavramlarının somutlaştırılıp Sosyal Bilgiler eğitiminde kullanılmasıyla ilgili bir deneysel çalışma yapılabilir.
- Sosyal bilimler kavramlarını Sosyal Bilgiler öğrencilerinin kavrama düzeyleriyle ilgili bir deneysel araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acun, A., & Dinç, E. (2017). Sosyal bilgiler dersinde ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili konuların öğretiminde güncel olayların kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 41 (41) 29-46.
- Açık Öğretim Fakültesi. (2018). *Sosyal bilimlerde temel kavramlar*. (A. Ergur, V. Bozkurt, Y. Aktay, A. Bora, T. Demirel, S. Kalaycıoğlu, et al., Dü) Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Açıl, Ö., Güvenç, H., Hayta, A., & Kılıç, S. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Sosyal Bilgiler 7. sınıf ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Ada et al., (2013). *Eğitim bilimlerine giriş* (Cilt 8). Pegem Akademi Yayınları.
- Akyürek, S. (2003). Din öğretiminde kavram öğretimi (doğruluk kavramı örneği). Yayımlanmış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi.
- Alkan, C. (2014). *Özel öğretim yöntemleri disiplinlerin öğretim teknolojisi*. Anı Yayınları.
- Altay, S. (2019). Ataerkillik ve kadının ikincilliği: kuramsal bir analiz. *E- Şarkiyat İlmi Araştırmaları Dergisi* , 11 (1), 417-427.
- Arsebük, G. (1983). *Dünden bugüne arkeoloji*. Gözlem Matbaacılık.
- Aygün, F. (2016). Dinin ve yüce varlık inancının kökenine ilişkin genel bir bakış açısı, kader. *Kelam Araştırmaları Dergisi*, 14 (1), 209-215.
- Balmumcu, Ö. (2017). *Ekonominin ilkeleri 1*. Söke İşletme Fakültesi Yayınları.
- Bayhan, V. (2016). *Sosyolojinin alt disiplinleri*. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Beals, R. L., & Hoijer, H. (1991). Antropolojinin konusu ve alanı. (G. Erginer, Çev.) *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* , 35 (2), 9-34.
- Bilgili, S. (2008). *Sosyal bilgilerin temelleri*. Pegem Akademi Yayınları.
- Bozkurt, Ü. (2018). Kavram, kavramlaştırma ve yaklaşımları ve kavram öğretimi modelleri: kuramsal bir derleme ve sözcük öğretimi açısından bir değerlendirme. *Dil Dergisi*, 169 (2), 5-24.
- BTK. (2022, Kasım 15). *Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu*. Kasım 15, 2022 tarihinde Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu: <https://www.btk.gov.tr/> adresinden alındı.
- Büyük, C. (2018). Ahmet Hamdi Haseki'nin din karşıtı eylemler ile mücadelesi. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* , 0(63), 385-398.
- Calhoun, A., Worthinton, C., Pyrch, T., & Este, D. (1994). *Sociology*. (B. Doğan, Çev.) Metis Yayınları.

- Çağır, S. (2020). *Sosyal bilgiler öğretiminde zeka ve akıl oyunları*.Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi,Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Çaycı, B. (2007). Kavram değiştirme metinlerinin kavram öğrenimi üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 87-102.
- Çoştı, Y. (2009). Toplumsallaşma kavramı üzerine sosyolojik bir değerlendirme. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 3 (9), 117-140.
- Demir, Ö. (2005). *Sosyal bilimler sözlüğü*. Liberte Yayınları.
- Demir, S. B. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenliği diğer sosyal bilim alanları ve siyaset bilimi*. Nobel Sınav.
- Demircioğlu, İ. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal bilimler hakkındaki görüşleri. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* , 0 (36), 113-124.
- Dursun et al., (2018). *Siyaset bilimi*. Anadolu Üniversitesi.
- Erden, M. (2017). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Alkım Kitapevi Yayınları.
- Erdentuğ, A. (1986). Kültür alanı yaklaşımı.*Belleten Dergisi*, 50 (196), 229-246.
- Erginer, G. (1991). Antropolojini konusu ve alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 35 (2), 9-34.
- Eroğlu, Ş., & Çakmak, T. (2020). Post-Truth dönemini anlamak: Hacettepe Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin yeni medya araçları kapsamında bilgi bozuklukları ve doğrulama algılarının değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*,0 (39), 307-325.
- Ertürk, Y. D. (2017). *Davranışlarımız ve biz*. Pozitif Yayınları.
- Evirgen, Ö. F., Özkan, J., & Öztürk, S. (2022). *Ortaokul ve imam hatip oratokulu Sosyal Bilgiler 5. sınıf ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Fidan, N. (1996). *Eğitim psikolojisi: okulda öğrenme ve öğretme*. Alkım Yayınları.
- Frankl, V. (2021). *İnsanın anlam arayışları*. (Ö. Yılmaz, Çev.) Okyanus Yayınları.
- Gittins, D. (2011). *Aile sorgulanıyor*. Pencere Yayınları.
- Gökçe, O. (2006). *İçerik analizi kuramsam ve pratik bilgiler*. Siyasal Kitapevi Yayınları.
- Gürel, D., & Çetin, T. (2018). Sosyal bilgiler dersi ve kültür aktarımında edindiği rol Üzerine bir inceleme.*Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*,6 (2), 22-40.
- Hamut, A. H. (2022). Medya ekoloji geleneği ve Türkiye'ye yansımaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* , 20 (39), 47-76.
- Huntington, S. (1957). Conservatism as an ideology. *Amerikan Political Science Review*, 2 (51), 454-473.
- ILO. (2012). Global estimate of fordec la bour . *Intemational Labour Office* .

- İnce, M. (2017). Toplumsal tabakalaşma ve eşitsizlik. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19 (1), 294-319.
- İzbırak, R. (1992). *Coğrafya terimleri sözlüğü*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Keçe, M., & Merey, Z. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinlerine ve disiplinler arası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi. *Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (1), 110-139.
- Kellner, D. (1995). *Media culture*. Routledge Yayınları.
- Kemerlioğlu, E. (1993). *Toplumsal tabakalaşma*. Saray Kitapevi Yayınları.
- Kılıçarslan, H. (2021). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersinde oyunla kavram öğretimine yönelik bir eylemsel araştırma*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tez, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Kodaz, N. (2009). *İçerik düzenlemesi yapılmış metinlerin öğrencilerin cumhuriyet ve demokrasi kavramlarını öğrenmelerine etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana Çukurova Üniversitesi.
- Kozacıoğlu, S. (2022). *Toplum 5.0 ve yapay zeka bağlamında gerçekleşen toplumsal dönüşümün sosyolojik analizi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Koroğlu, S. A. (2015). Literatür taraması üzerine notlar ve bir tarama tekniği. *GİDB Dergisi*, 0 (1), 61-62.
- Köstüklü, N. (2001). *Sosyal bilimler ve tarih öğretimi*. Günay Ofset Yayınları.
- Malinovski, B. (2000). *Büyük, bilim ve din*. (S. Özkal, Çev.) Kabalcı Yayınları.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. (O. Akınhay, & D. Kömürcü, Çev.) Bilim ve Sanat Yayınları.
- Memişoğlu, H., & Soylu, T. (2019). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin kavram öğretimine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5 (4), 464-484.
- Meriç, C. (1986). *Kültürden irfana*. İnsan Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *Ortaöğretim programı ekonomi*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar)*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2022). *Sosyal bilgiler ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Mora, N. (2008). *Medya çalışmaları, medya pedogolojisi ve küresel iletişim*. Altıkitap Yayınları.
- Murdock, G. P. (1949). *Social structure macmillan*. New York.

- NCSS. (1993). A vision of powerful teaching and learning in the social studies: Building social understanding and civic efficacy. *Social Education* , 57 (5), 213-23.
- Özakpınar, Y. (1999). *Kültür ve medeniyet anlayışları ve bir medeniyet teorisi*. Ötüken.
- Özben, M. (2019). *Sosyolojiye giriş*. Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Özlem, D. (1998). Evrensellik mitosu ve sosyal bilimler. T. Bora, S. Sökmen, & K. Şahin (Dü.), *Sosyal bilimleri yeniden düşünmek* içinde (s. 53-66). İstanbul: Yayıncılık Matbaacılık.
- Öztürk, H. (2014). Pozitivist felsefesi'nin Türkiye'ye yansımaları. *Felsefe Dünyası Dergisi*, 0 (59), 60-76.
- Öztürk, M. (2013). İslamiyet'ten önce Türklerin din anlayışı ve gök tanrı dini. *History Studies*, 5 (2), 327-346.
- Sancar, S., Acuner, S., Üstün, İ., & Bora, A. (2006). Cinsiyet eşitsiliği bir kadın sorunu değil toplumun sorunudur, UNDP kalkınma ve demokratikleşme projelerinde cinsiyet eşitliği hedefinin gözetilmesi. *Yarın için bugünden kampanyası eğitim dizisi*. İstanbul: Yerel Siyaset Çalışma Grubu.
- Senemoğlu, N. (2004). *Gelişim öğrenme ve öğretim kurumundan uygulamaya*. Gazi Yayınevi Yayınları.
- Sever, R. (2015). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Nobel Sınav Yayınları.
- Sosyoloji. (2017). *Etkili iletişim teknikleri*. EGEM Eğitim Yayınları.
- Sönmez, V. (2005). *Hayat ve sosyal bilgiler öğretimi öğretmen kılavuzu*. Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V., & Alacapınar, F. (2014). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Anı Yayınları.
- Sümer, Z. (2018). *Öğremenliğin pusulası program geliştirme konu anlatımı* (Cilt 1). Pusula Akademi Yayınları.
- Şeker, M. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde öğrenme stillerine uygun etkinliklerin kullanılmasının öğrencilerin öğrenme düzeyi ve kavram yanlışlarının giderilmesi üzerindeki etkinliğinin araştırılması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi.
- Taş, M., & Coşkun, M. (2011). *Kavram öğretimi*. Karahan Yayınları.
- Tokcan, H. (2015). *Sosyal bilgilerde kavram öğretimi*. Pegem Akademi Yayınları.
- Tural, A. (2011). *Sosyal bilgilerde yapılandırmacı yaklaşımla kavram öğretimine yönelik model geliştirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu. (tarih yok). *Türk Dil Kurumu*. Şubat 1, 2023 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı

- Türk Dil Kurumu. (tarih yok). *Türk Dil Kurumu*. Ocak 5, 2023 tarihinde Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türk Dil Kurumu. (tarih yok). *Türk Dil Kurumu Sözlükleri*. Şubat 1, 2023 tarihinde Türk Dil Kurumu: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi. (tarih yok). *Türkiye diyanet vakfı islam ansiklopedisi*. Aralık 10, 2022 tarihinde Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/> adresinden alındı
- Tüysüz, S. (2022). *İlkokul sosyal bilgiler 4. sınıf ders kitabı*. Tuna Yayınları.
- Ülgen, G. (2001). *Kavram geliştirme, uygulama ve kuramlar*. Pegem Akademi Yayınları.
- Yavuz, K. (1982). Din psikolojisinin araştırma alanları. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (5), 87-109.
- Yayla, A. (1993). *Liberalizm*. Turhan Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, C., Kaplan, F., Kuru, H., & Yılmaz, M. (2022). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabı*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

EKLER

Ek 1. Sosyal bilgiler ders kitabındaki sosyal bilimler bölümü

BİLİM VE TEKNOLOJİ HAYATIMIZDA

HAYATIMIZDAKİ SOSYAL BİLİMLER

Hazırlanalım

4.1: Berra

Arkadaşlar, birgün kırtasiyeden hesap makinesi aldım. Eve gittiğimde hesap makinesinin bozuk olduğunu fark ettim. Ürünü fişiyle birlikte iade etmek istediğimde kırtasiyeci bunu kabul etmedi. O anda aklıma tüketici hakları ile ilgili Sosyal Bilgiler dersinde öğrendiğim bilgiler geldi. Bu bilgilerden yola çıkarak ailemle birlikte Tüketici Hakem Heyetine başvurma kararı aldık.

Arkadaşınız Berra'nın yaşadıklarından yola çıkarak sosyal bilimlerin hayatımıza etkileri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Kavramlar

Ar-ge, Bilim, İnovasyon, Teknoloji

Bilim, evrenin veya olayların bir bölümünü konu olarak seçen, yöntem olarak deneye dayanan, mantıklı, düzenli ve sistemli bilgidir. Bilim doğa bilimleri ve sosyal (toplum) bilimler olarak ikiye ayrılır. Fizik, kimya, biyoloji gibi doğa bilimleri dünyadaki canlı ve cansız varlıkları ve bunlarla ilgili olayları incelerken, sosyal bilimler ise insanı ve toplumu konu edinmektedir. Toplum olaylarını, insanın sosyal ve kültürel faaliyetlerini inceleyen bilimlerin ortak adına **sosyal bilimler** denir. Bu bilimlerin ortak özelliği insan davranışlarını çeşitli yönleriyle ele almasıdır.

Cevaplayalım

Yukarıdaki şemada gösterilen sosyal bilimlerden hangilerini biliyorsunuz? Çalışma alanları hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.

Sosyal bilimleri oluşturan bilim dallarını gelin hep birlikte yakından inceleyelim.

Psikoloji, insanın duygu, düşünce ve davranışlarını inceleyen bilimdir. Psikoloji bilimi, çevremizde yaşayan insanların davranışları ve kişilik özelliklerini tanımamızı ve onlarla iyi iletişim kurmamızı sağlar. Ayrıca insanların hangi şartlarda ne tür davranışlarda bulunacaklarını öngörmemize yardımcı olur. Örnek olarak televizyon yayınlarında kullanılan akıllı işaretler psikoloji bilimi sayesinde çocuk ve gençlerin zihinsel, duygusal ve sosyal gelişim düzeyleri göz önüne alınarak belirlenmiştir.

4.2: Akıllı İşaretler

Sosyoloji, toplum içindeki bireyi, grupları, kurumları, olayları ve aralarındaki ilişki ve etkileşimleri inceleyen bilimdir. Sosyoloji, içinde yaşadığımız toplumu yakından tanımamızı ve çevremizle iyi ilişkiler kurmamızı ve toplumsal gelişmeye katkı yapmamızı sağlar.

Felsefe, varlığı ve bilgiyi bilimsel olarak araştırmaya yönelik soru sorma, sorgulama bilimidir. Başlıca felsefî sorulara örnek olarak “Bilim nedir?, Doğru nedir?, Güzel nedir?, Toplum nedir?, Devlet nedir?, Din nedir?” soruları verilebilir. Felsefe insanda, doğru düşünebilmeyi ve bir probleme birçok yönden bakabilmeyi öğretir.

Tarih, geçmişte yaşanan olayları yer ve zaman göstererek inceleyen bilimdir. Tarih, bireylere yaşadığı toplumun geçmişini öğretip kendi milletini tanımasını, böylece bireylerin millî tarih ve millî kimlik bilinci kazanmasını sağlar. Ayrıca tarihî bilgiler sayesinde kişiler güncel olayları daha iyi tahlil edip geleceğe dair daha doğru tahminlerde bulunurlar.

Arkeoloji, eski kültür ve uygarlıklardan geriye kalan her türlü alet, malzeme, ev eşyaları ve sanat yapıtları gibi maddi kalıntıları inceleyen kazı bilimidir. Arkeoloji bilimi, Eski Çağ insanların nerede ve nasıl yaşadıkları, ne yedikleri, ne giydikleri, neye inandıkları gibi sorulara cevap arar.

4.3: Arkeolojik Kazı Yapan Arkeologlar

4.4: Arkeolojik Kazı Buluntuları-Anadolu Medeniyetleri Müzesi-Ankara

BİLİM VE TEKNOLOJİ HAYATIMIZDA

Coğrafya, insanın doğal ortamla olan etkileşimi ve her türlü beşerî ekonomik faaliyetlerini inceleyen bilimdir. Coğrafya bilimi, insan yaşamını etkileyen doğal ve beşerî faktörleri öğretir ve bu faktörlere göre insanlar yaşamlarını düzenler.

Antropoloji, insanın niteliğine ilişkin daha çok bilgiyi gün yüzüne çıkarmaya çalışan, insanlar ve davranışları hakkında genellemeler üretmeye ve insan çeşitliliğini anlamaya çalışan sosyal bilimdir.

Hukuk, toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaları konu alan bilim dalıdır. Örnek olarak hazırlık çalışmasında verilen tüketici hakları, sosyal bilim dallarından hukuk biliminin konusudur.

Ekonomi, insanların yaşayabilmek için üretme, ürettiklerini paylaşma ve bu faaliyetlerden doğan ilişkileri inceleyen bilim dalıdır. Örnek olarak ülkelerin diğer ülkelerle yaptıkları ithalat (dış alım) ve ihracat (dış satım) ekonomi biliminin konusudur.

Sıra Sizde

Sosyal bilimler hayatımızın her alanında vardır. Bir sosyal bilim olan coğrafyadan edindiğimiz bilgiler günlük hayatımızda bakın nasıl işimize yarıyor. Coğrafya sayesinde;

- Küresel ısınma, hava kirliliği vb. küresel çevre sorunları hakkında fikir yürütebiliriz.
- Sis, yağmur, kar, dolu vb. meteorolojik olaylarla karşılaştığımızda bu olayların nasıl oluştuğu hakkında yorum yapabiliriz.
- Yaşadığımız çevrede görülen erozyon, heyelan vb. doğal afetlere karşı alınacak tedbirler konusunda görüş belirtebiliriz.
- Sebze ve meyve halinde gördüğümüz tarımsal ürünlerin hangi ilimizde ve bölgemizde daha çok üretildiğini söyleyebiliriz.
- Bir turiste yaşadığımız ildeki doğal güzellikler ve tarihî eserler hakkında bilgi verebiliriz.
- Yaşadığımız ilin nüfus özellikleri hakkında görüş belirtebiliriz.

4.5: Trabzon İlinde Bir Köy-Coğrafya bilimi sayesinde bir yerleşim yerinin türünü, o bölgenin iklimini, yeryüzü şekillerini vb. öğrenebiliriz.

Bu bilgilerden yola çıkarak sosyal bilimlerin hayatımızdaki yerine sizler hangi örnekleri verebilirsiniz? Söyleyiniz.